

Stina Björk & Soma Catomeris

Socionomprogram med inriktning mot etik och livsåskådning, 210 hp

Institutionen för socialvetenskap

Vetenskapsteori och vetenskapliga metoder med examensarbete, 20 hp, VT 2012
grundläggande nivå

Handledare: Johan Gärde

Examinator: Johan Vamstad

Nya vägar till empowerment

Argentinska arbetares mobilisering för att ta sig ur den politiska, ekonomiska och sociala krisen 2001

New ways to empowerment

Argentinean workers mobilization to get out of the political, economical and social crisis of 2001

Sammanfattning

I december 2001, bröt en allvarlig kris ut i Argentina som fick politiska, ekonomiska och sociala konsekvenser. En av dessa konsekvenser var de olika former av social mobilisering som uppstod som ett uttryck för folkets desperation och som strategi för att rädda sin situation. En av de sociala mobiliseringarna var de återtagna företagen (ERT, *Empresas Recuperadas por los Trabajadores*). Tidigare anställda ockuperade och återtog sina fabriker när de gått i konkurs och de tidigare ägarna flytt landet. De bildade arbetskooperativ och fick efter en lång och hård kamp rätt att styra företagen i egen regi.

Vi reste till Buenos Aires för att komma närmre detta ämne och söka kunskap om den kontext detta skett i och ta reda på vad återtagandet av dessa företag inneburit för arbetarnas del. Att ta makten över sin situation på det sätt som arbetarna gjort kan liknas vid empowerment, då de själva definierat sin situation, formulerat metoder för förändring och med egen kraft satt planen i verket.

Som socialarbetare och socionomstudenter har vi stött på begreppet empowerment i många sammanhang. Vi har dock uppfattat begreppet som komplext och mångtydigt, samtidigt som det empowermentinriktade sociala arbetet tar sig mycket olika och ibland motsägande uttryck. För att förstå de processer arbetarna gått igenom ur ett svenskt välfärdsperspektiv måste man också förstå delar av den Argentinska historien och den samhällsliga kontexten. Vi har besökt ett arbetskooperativ på tryckeriet Pompeya och frågat dem om hur de upplever att deras levnadsförhållanden förändrats sedan ockupationerna och krisen. Vi har också tagit reda på om de processer de gått igenom lett till en upplevelse av empowerment och vad som har varit viktigt för att detta ska ha kunnat ske. Arbetarnas levnadsförhållanden har förändrats på olika sätt, de har stärkts genom att de räddat sina arbeten, de har på vissa punkter förblivit oförändrade om man jämför med innan krisen och på andra plan har de blivit sämre i jämförelse med innan krisen. Arbetarnas upplevelse av livskvalitet gör dock att de upplever sig ha goda levnadsförhållanden. Genom processerna som de gått igenom har de fått en upplevelse av empowerment och för att detta ska ha kunnat ske har följande faktorer varit viktiga: att göra tillsammans, att de delade en krissituation, att de följde sina ideologiska uppfattningar och blev erkända för det de gjort. Arbetarnas erfarenheter blir viktiga för hur empowerment sker i praktiken. Studien ger kunskap om hur socialarbetarens förhållningssätt till empowerment blir viktigt för att begreppet inte ska urholkas av professionellas makt.

Abstract

In December 2001 a serious crisis struck the Argentinean society, which resulted in political, economical and social consequences. One of these consequences was the social mobilization that occurred as an expression of the desperation of the citizens, as well as a strategy to save their situation. One of the social mobilizations was the recovered factories (ERT, *Empresas Recuperadas por los trabajadores*). Former employees occupied and recovered their factories when they went bankrupt and the former owners had fled the country. They started workers cooperatives and were after a long and hard struggle, legally allowed to run the factories by themselves.

We went to Buenos Aires to approach this subject and too seek knowledge about the context in which this has occurred and find out what results this has had for the workers. Regaining power of one's own situation like the workers did can be compared to Empowerment. They defined their own situation, formulated methods for change and with their own power tried to reach their goal. As social workers and students of social work, we have encountered the term Empowerment several times. We have though found the term being both ambiguous and complex, at the same time as the empowerment focused social work is expressed in different and sometimes contradictory ways. To understand those processes the workers have gone through from a Swedish welfare perspective, one has to understand certain parts of the Argentinean history and society. We have visited a workers cooperative at the printing office Pompeya and have asked them about how they sense that their living conditions have been affected by the crisis and the occupations. The living conditions have changed in different ways. They have been strengthened since they recovered their jobs, on other levels they have not changed at all when we compare to their lives before the crisis. On other levels they are worse now than before the crisis. The workers sense of life quality makes their total experience as having good life conditions. Through the processes they have been though they have had a sense of empowerment and to make it possible following factors have been important: doing together, sharing a crisis situation, following their ideals and being acknowledged for what they have done. The workers experiences become important for how the term empowerment is used in practice. The study gives knowledge about how the social workers attitude to empowerment is important to avoid undermining the term by the power of professionals.

Förord

Vår studie är baserad på erfarenheterna av en resa vi gjorde till Buenos Aires i mars och april 2012. Denna resa har gjorts möjlig genom Stora Sköndalsstipendiet, tack för det. Idén till denna resa kom bland annat av samtal med Andrés Rivarola, docent i ekonomisk historia vid Latinamerikainstitutet på Stockholms universitet. Vi vill tacka Andrés för den inspiration han gett oss och för att han delat med sig av sina kunskaper i ämnet. Vi vill också tacka alla människor vi mött på vår resa som gjort vår studie möjlig. Tack alla arbetare från Pompeya, för att ni delat med er av era erfarenheter, tagit emot oss med sådan värme och tagit er tid. Vi vill tacka de representanter vi mött från UBA, Natalia Polti, Andrés Ruggeri och Hugo Trincherero för att ni ur ett akademiskt perspektiv gett oss en inblick i ämnet och på så sett väglett oss i vårt arbete. Tack alla taxichaufförer, serveringspersonal och butiksbiträden vi träffat som stannat upp i er vardag och berättat era historier om krisen och livet därefter. Tack Klara och Rana för att ni berättade om era erfarenheter.

Ett varmt tack vill vi rikta till vår handledare Johan Gärde som väglett oss både när vi befunnit oss på andra sidan jorden och när vi väl kom hem. Tack för konstruktiv kritik och god vägledning. Tack till våra klasskamrater som också varit ute i världen under arbetet med C-uppsatsen. Tack Eva, Sara, Calle, Mathilda och Maria, för att vi har fått bolla idéer, utbyta erfarenheter och längta hem med er under resans gång.

Tack till våra nära och kära som stått ut med att vi varit borta och stöttat oss när vi kommit hem. Tack Ida, Johanna, Joel, mamma Susanne och pappa Stefan för er värme, era kloka diskussioner och konstruktiva inlägg. Tack älskade Sandra, Diego och Luzia. Och tack Fernando, Daphne, Olivia, Nadine för alla de gånger ni ställt upp för barnen när jag varit borta.

Disposition

Vi har valt att lägga upp uppsatsen på följande sätt. Inledningen syftar till att ge läsaren en ingång till ämnet och berätta om vår problemformulering, vårt syfte och våra frågeställningar samt diskutera dess sammanhang och avgränsningar. I anslutning till detta har vi sammanställt det av tidigare forskning vi ansett vara relevant för vår studie. Inledningen har skrivits av oss båda tillsammans. Avsnittet om tidigare forskning har skrivits av Stina Björk.

Metodavsnittet syftar till att beskriva de metoder som valts för att kunna besvara våra frågeställningar samt på ett tydligt och transparent sätt visa hur denna studie genomförts. Metodavsnittet är skrivet av Soma Catomeris.

I teoridelen redogör vi för vårt teorival och relaterar det till vårt ämne. Vi beskriver ett brett forskningsfält som har många förespråkare och diskuterar detta utifrån vad vi anser vara relevant för vår studie. Teoriavsnittet är skrivet av Stina Björk.

Resultatdelen består av fyra delar och ämnar besvara de fyra frågeställningarna. De handlar om kontexten kring de återtagna fabrikerna, arbetarnas levnadsförhållanden, deras upplevelse av empowerment och vilka faktorer arbetarna framhåller som viktiga för deras upplevelse av empowerment. I resultat delen finns deskriptiva delar som är tolkade utifrån litteraturstudier och intervjuer, analyser som relaterar resultatet till teori och våra egna tolkningar av det ihopsamlade och kodade materialet. Delarna om den historiska, politiska och sociala kontexten är skriven av Soma Catomeris med undantag av underrubrikerna Socialpolitiskt perspektiv och ERT och socialförsäkringarna som är skrivna av Stina Björk. Avsnittet om levnadsförhållanden har skrivits av Soma Catomeris. Resultatdelarna Upplevelse av empowerment och Faktorer viktiga för upplevelse av empowerment har skrivits av Stina Björk.

Delen som berör våra slutsatser syftar till att sammanfatta essensen av vårt resultat, våra analyser och tolkningar och relatera det till vårt syfte. Efter detta följer en diskussion som syftar till att relatera våra slutsatser till tidigare och framtida forskning. Båda dessa delar har vi skrivit tillsammans.

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning.....	1
Tabell index.....	4
INLEDNING	5
Argentina, krisen och de nya sociala rörelserna	5
Socialt arbete och välfärdssamhället	6
Socialt arbete och empowerment.....	6
Exemplet Pompeya	7
Problemformulering	7
Syfte.....	8
Frågeställningar.....	8
Diskussion kring våra frågeställningar	9
Tidigare forskning.....	9
METOD	13
Förförståelse	13
Litteratursökning.....	14
Forskningsansats.....	14
Tillvägagångssätt.....	15
Insamling av data	16
Litteraturstudier	16
Observationer	17
Intervjuguide	17
Intervjuerna med arbetarna på Pompeya	18
Intervju med Hugo Trincherro och Andrés Ruggeri	19
Intervju med Rosanna De Bonis och Augustina Colarieti	19
Intervju med Natalia Polti.....	20
Databearbetning	20
Urval	21
Etiska överväganden	22
Reliabilitet och Validitet	23
Metoddiskussion.....	24

TEORI.....	25
Val av teori.....	25
Empowerment	25
Empowerment och makt	25
Människosyn.....	26
Teoretiska perspektiv	27
Empowerment och socialt arbete	29
Empowerment, delaktighet och demokrati.....	30
Community empowerment och Social mobilisering.....	32
Teoridiskussion	33
RESULTAT, TOLKNING OCH ANALYS	36
Kontexten kring de återtagna fabrikerna	36
Militärdiktaturen 1976-1983	36
Demokratin under Alfonsín 1983- 1989	37
90-talet och Menem	37
2001-krisen	39
ERT.....	40
Pompeya.....	41
Socialpolitiskt perspektiv.....	42
ERT och socialförsäkringarna.....	44
Levnadsförhållanden	46
ARBETSFÖRHÅLLANDEN	47
BOENDE SITUATION OCH FAMILJEFÖRHÅLLANDEN	47
UTBILDNING.....	48
HÄLSA	48
FRITID, SEMESTER OCH ARBETSTID	49
MEDBORGLIGA AKTIVITETER	50
SOCIALA RELATIONER.....	51
EKONOMI.....	51
TRYGGHET OCH SÄKERHET	52
LIVSKVALITET	52
Tolkning	53

Upplevelse av empowerment	54
JÄMLIKHET OCH DELAT BESLUTFATTANDE.....	54
Tolkning och analys	55
PERSONLIG UTVECKLING OCH OM ATT LÄRA SIG NYA SAKER.....	56
Tolkning och analys	57
SJÄLVKÄNSLA.....	57
Tolkning och analys	58
KÄNSLA AV TILLHÖRIGHET	58
Tolkning och analys	59
KÄNSLAN AV TRO PÅ FRAMTIDEN OCH KÄNSLA AV KONTROLL ÖVER SITT LIV	59
Tolkning och analys	60
Faktorer viktiga för upplevelsen av empowerment	61
ATT GÖRA TILLSAMMANS.....	61
Tolkning och analys	62
EN KRISITUATION, ATT HA ARBETE OCH EN INKOMST	62
Tolkning och analys	63
IDEOLOGI OCH RÄTTIGHETER.....	63
Tolkning och analys	64
ATT FÅ ERKÄNNANDE OCH ATT VARA STOLT ÖVER	65
Tolkning och analys	65
Slutsatser	66
Historiskt, politiskt och socialt sammanhang	66
Levnadsförhållanden	66
Upplevelse av empowerment.....	67
Faktorer viktiga för upplevelsen av empowerment	68
Konklusion	69
Diskussion	69
Referenslista	72
Internetkällor	73
Bilagor	75
Bilaga 1	75
Bilaga 2	76

Bilaga 3	77
----------------	----

Tabell index

Figur 1	19
Figur 2	26
Figur 3	27
Figur 4	28

INLEDNING

Detta avsnitt syftar till att ge en ingång till ämnet, vår problemformulering, vårt syfte och våra frågeställningar samt att sätta dem i ett sammanhang.

Argentina, krisen och de nya sociala rörelserna

”Jag föll omkull, men nu försöker jag i alla fall”. Detta menar Augustina Colarieti, på *Ministerio de Desarrollo Social* (Ministeriet för social utveckling), är inställningen hos många argentinare idag. ”Vi trodde aldrig att det skulle kunna gå så här långt!”, säger hon (A. Colarieti, Personlig kommunikation, 20 mars, 2012). Precis som i Argentina för tio år sedan håller flera ekonomier i Europa på att falla samman. Grekland har efter flera stödpaket fortfarande inte kommit på fötter och Spanien kämpar mot hög arbetslöshet och stora ekonomiska problem (Riksbanken, 2012). Strategierna för att komma ur situationen är många och motsägande (Svenska Dagbladet, 2011).

Den 19 och 20 december 2001 är datum som etsat sig fast i många Argentinas minnen. Den Argentinska ekonomiska, politiska och sociala krisen som bröt ut runt millennieskiftet, nådde sin kulmen just vid dessa datum och kröntes av ett folkligt uppror som tidigare inte skådats i den argentinska historien. Den ökande osäkerheten, kriminaliteten och missnöjet ledde till ett mobiliserat, blint och rosenrasande folk, ”*Que se vayan todos!*” (låt dem alla gå!) ropade de på gatorna (Fiorucci & Klein, 2004, s. 35-36). Detta kom att leda till den sittande presidenten Fernando De la Rúa's avgång men även slutet på en era av nyliberala regeringar som under 90-talet avreglerat den statliga kontrollen av marknaden och välfärdsstaten för att på så sätt eliminera de sociala kostnaderna (Fiorucci & Klein, 2004, s. 16; Ruggeri, 2009a, s. 21; Rapoport, 2003, s. 990).

Krisen skapade nya aktörer som på olika sätt visade på hur människor i social och ekonomisk kris blev tvungna att agera för att uppnå en social, politisk och ekonomisk förändring (Schuster, Naishtat, Narfaccione & Pereyra, s. 14-16; A. Ruggeri, personlig kommunikation, 15 mars, 2012). Exempel på dessa aktörer var bl.a. *Trueque*¹, *Cartoneros*² och de fabriksarbetare som

¹ *El Trueque* var en rörelse av arbetslösa människor som inte hade kapital för att kunna konsumera och som istället började byta varor och tjänster med varandra. Rörelsen kom att försvinna allt eftersom landets ekonomi stabiliserades och i dag finns den inte kvar. (För en film om Trueque se: <http://youtu.be/PDKQ4IACJ4>)

² *Cartoneros* eller *los recuperadores urbanos* (de urbana återanvändarna) uppstod under krisen då människor utan arbete började leta i sopor för att återvinna kartong, plast och metall och för att sälja det vidare till

genom slagorden ”*Ocupar, resistir y producir!*” (ockupera, motstå och producera), återtog sina anställningar på fabriker som gått i konkurs eller när ägarna flytt landet med kapital och inventarier (Ruggeri, 2009b, s. 132). Rörelsen med de återtagna fabrikerna kom att få namnet ERT (*Empresas Recuperadas por los Trabajadores*, Företag som återtagits av arbetarna).

Socialt arbete och välfärdssamhället

Det sociala arbetet är en viktig del av välfärdssamhället. Välfärdssamhället omfattar alla Sveriges medborgare och det sociala arbetet berör en stor del av befolkningen (Holgerson, 2002, s. 97).

Vi i Sverige är vana vid ett välfärdssamhälle som tillhandahåller sociala skyddsnät vid kris, såväl samhälleliga som individuella. Vi är vana vid en närvarande stat och ett aktivt civilsamhälle som på olika sätt arbetar med och tar ansvar för sociala frågor. I Argentina vid millennieskiftet hade staten av sagt sig det sociala ansvaret. Nedmonteringen av välfärdsstaten innebar att det argentinska folket stod utelämnade till egna lösningar under krisen.

Socialt arbete och empowerment

Empowerment har de senaste åren spelat en viktig roll för socialt arbete för att ge klienter mer makt över sin situation (Rönning i Askheim & Starrin, 2007, s. 33). Kärnan av empowerment handlar om att en människa själv tar makten över sitt liv genom att definiera sin situation och formulera lösningar (Payne, 2008, s. 436). Empowerment kan också ses som etablering av motmakt för de som befinner sig i en situation av maktlöshet.

För att förstå empowerment måste det finnas en förståelse för sambandet mellan individens livssituation och samhället. Genom empowerment kan individer och grupper stärkas för att få kraft att förändra sina villkor och sin maktlösa position. Det handlar om att starta processer som stärker individers självkontroll, genom att bygga självförtroende, självbild, kunskaper och färdigheter (Askheim & Starrin, 2007, s. 19-22). Andersson et al. (i Askheim & Starrin, 2007) gör en distinktion mellan horisontell och vertikal empowerment. Horisontell handlar om kollektiv mobilisering och förstärkande av förmågan att handla mellan aktörer på samma nivå. Vertikal

företag som i sin tur återanvände materialet. Dessa syns fortfarande dagligen på Buenos Aires gator med sina stora vagnar till bräden fyllda med kartong och dylikt.

handlar om att förstärka aktörernas maktposition uppåt i förhållande till överordnade maktnivåer (s. 21).

I det sociala arbetet verkar professionella för att underlätta förändringsprocesser på olika sätt. För att kunna bidra till förändring kan det för de professionella handla om att skapa förutsättningar för förändring genom till exempel vertikal empowerment. Människorna som är i behov av förändring är dock de som själva måste ta makten över sina liv (Askheim & Starrin 2007, s. 215).

Exemplet Pompeya

Vi reste till Buenos Aires i Argentina för att i efterdyningarna av krisen se vad ERTs sätt att mobilisera sig på kan ha bidragit med för arbetarnas del. Där fann vi ett arbetskooperativ på tryckeriet Pompeya.

Under 90-talet började tryckeriet gå allt sämre. År 2002 sattes företaget i konkurs och efter flera uteblivna löneutbetalningar och för att hindra den tidigare ägaren att försvinna med alla inventarier beslutade sig 8 av arbetarna att ockupera fabriken och starta ett kooperativ. I en tid då ingen annan hjälp fanns att få använde sig arbetarna av sina egna metoder för social förändring då man desperat behövde lösa sin situation av akut social och ekonomisk kris.

Problemformulering

Empowermentbegreppet har många betydelser och företrädare (Askheim & Starrin, 2007, s. 9-12; Forsberg & Starrin, 1997, s. 9-10; Henning & Renblad, 2009, s. 17-21, 214; Moula, 2009, s. 10; Adams, 2008, s. 3-9; Payne, 2008, s. 416-418). Det komplexa i begreppet ger också olika resultat beroende på aktör (Askheim & Starrin, 2007, s. 32). Hur socialarbetare använder sig av begreppet i det praktiska arbetet får således konsekvenser för de berörda människorna. Det sociala arbetet utförs av professionella som bland annat skall motivera människor att förändra sina liv. Detta sker inom ramen för en relation mellan socialarbetaren och klienten, som ofta kan vara ojämlig ur ett maktperspektiv. Empowerment är i idealfallet en uppgörelse med den paternalism som kan uppstå i denna relation (Rönning i Askheim & Starrin, 2007, s. 45). Det finns dock en risk att professionellas användning av begreppet urholkar det från början (Överlid i Askheim & Starrin, 2007, s. 49-50). När experterna ”vet bäst” vad klienterna behöver, riskerar man att ändå falla in i paternalistiska mönster (Rönning i Askheim & Starrin, 2007, s. 45). Rönning menar att om

Empowerment ska fungera på riktigt måste förändringar ske i maktstrukturerna och de exploaterande relationerna som återskapar ojämlikheter (a.a. s. 45-47). Överlid (i Askheim & Starrin, 2007) resonerar kring om det finns anledning att leta efter Empowermentstrategier som bygger upp socialt kapital³, i så fall kan vi behöva försöka finna dem utanför den vanliga välfärdsstrukturen (s. 59).

I en tid av ekonomisk, politisk och social kris, statlig frånvaro och bristfälligt välfärdssamhälle mobiliserade sig människor i Argentina för att kunna behålla sina inkomstkällor och förändra sina levnadsförhållanden. Detta ledde till en rörelse som uppvisade alternativa lösningar för att återfå makt och kontroll över sina egna liv, något Payne (2008) menar är kärnan av Empowerment (s. 436).

Syfte

Syftet med uppsatsen är att genom att studera fallet Pompeya, få kunskap om hur dessa människor i ett land i djup ekonomisk, politisk och social kris, utan hjälp från staten, har kunnat mobilisera sig för att förändra sina levnadsförhållanden. Vi vill vidare ta reda på om detta sätt att mobilisera sig har lett till Empowerment.

Frågeställningar

1. Vilket historiskt, politiskt och socialt sammanhang har haft betydelse för processerna av återtagandet av tryckeriet Pompeya?
2. Hur har arbetarnas erfarenheter av processen av återtagandet av tryckeriet påverkat deras levnadsförhållanden?
3. Hur har arbetarnas erfarenheter av processen av återtagandet av tryckeriet påverkat deras upplevelse av empowerment?
4. Vilka faktorer framhåller arbetarna som viktiga för de förändringsprocesser som lett till empowerment?

³ Med socialt kapital menar vi de egenskaper vid sociala relationer som gör att människors samverkan grundas på tillit. En effekt av socialt kapital är att människor ömsesidigt litar på varandra och samverkar i positiv anda, vilket är till fördel för samhället och demokratin (National Encyklopedin).

Diskussion kring våra frågeställningar

Medan många författare har intresserat sig för *varför* ERT-arbetarna under krisen gjorde som de gjorde och *hur* just de processerna gick till har vi valt att, visserligen med behovet av den kontextuella kunskapen, se vad processerna kan ha *lett till* och vad som kan vara viktigt för de förändringsprocesser ERT-arbetarna gått igenom.

Vi ser återtagandet av tryckeriet som en process som startade redan före ockupationen 2002 och som pågår än idag. Det är därför inte en enskild händelse som vi vill titta på utan en fortlöpande process som arbetarna varit delaktiga i under en längre tid. Denna process vill vi se i ljuset av ett historiskt, politiskt och socialt sammanhang, analyser av detta är dock inte huvudfokus för vår studie utan har varit nödvändigt för att kunna förstå fenomenet från ett svenskt välfärdsperspektiv. Vi anser att vår frågeställning blir relevant för socialt arbete. På detta sätt kan vi få veta något om hur empowerment fungerar i praktiken i ett land med bristande välfärd. Detta kan ge kunskap som är betydelsefull, även i en svensk kontext.

Vi har under studiens gång sett att det funnits fler viktiga faktorer för att förstå processerna kring ERT. Två centrala begrepp som vi stött på har inte fått utrymme i vår frågeställning eller i uppsatsen i övrigt, dessa är *socialt kapital* och *kooperativism*.

Tidigare forskning

För att närma oss vårt ämne har vi sökt på forskningsfältet om ERT (*Empresas Recuperadas por sus Trabajadores*), och *autogestión* (självstyre) och försökt att relatera det till empowerment. Vi tar avstamp i tidigare forskares utgångspunkter om hur processerna av återtaganden av fabriker kunde ske. En närmare blick på den historiska, politiska, ekonomiska och sociala kontexten finns i resultatdelen.

Flera författare lyfter både de politiska motiven till ockupationerna såväl som faktumet att arbetarna vid den här tiden befann sig i akut nöd. Självstyre (*autogestión*) är begreppet arbetarna använder för att benämna sitt sätt att styra företagen, det är de själva som bestämmer och inte *en* chef eller ägare. Självstyre handlar vanligtvis mer om ideologiska konnotationer än praktiska, men i fallen med ERT i Argentina hänvisar forskning till den extrema situationen de befann sig i, att det handlade om strategier för överlevnad och rädsla för att hamna i lång eller permanent arbetslöshet, snarare än önskningar att förändra samhället (Ruggeri, 2009a, s. 27-28; Fernandez, 2011, s. 29; Saavedra, Fernández Maldonado, Herrán & Quartulli i Salvia & Chavez Molina,

2007, s. 289; Fajn, 2003, s. 122). Detta stämmer också väl med Magnanis (2003) intervjuer med ERT-arbetare (s. 207). Där betonar de dock att de också hämtade kraft till detta ur viljan att försvara sina rättigheter och stå emot det korrupta systemet.

Chetmans (2009) arbete om självstyre som socialpolitik syftar till att analysera hur självstyre kan användas för att övervinna fattigdom. I sina slutsatser kopplar hon självstyre till empowerment begreppet men menar att om detta ska kunna vara möjligt krävs det insatser från statens sida (s. 9, 20-21).

ILO (2012) presenterar i sin rapport *Resilience of the Cooperative Business Model in Times of Crisis* olika fördelar med kooperativ som arbetsform. Kooperativ som arbetsmodell samlar marknadskraften hos människor som på egen hand inte skulle kunna uppnå lika mycket, på så sätt kan det vara en väg ur fattigdom och maktlöshet. När syftet med verksamheten är i linje med medlemmarnas vilja leder det till lojalitet, sammanhållning, delad kunskap och delaktighet (s. 10-12).

När vi söker litteratur om förändringar som har skett genom processerna ERT-arbetarna gått igenom kommer som vi nämner i teoriavsnittet begreppet empowerment inte upp nämnvärt förutom i några enstaka arbeten. Däremot när de pratar om förändringar benämner de det ofta som subjektiva förändringar (*cambios de subjetividad*), som arbetarna genomgått. Med subjektiva förändringar menar Fernandez (2011) de förändringar som sker i processer och kan handla om historiska, politiska, symboliska, psykiska eller sexuella föreställningar. Det inte är synonymt med det psykiska subjektet utan innefattar även mänskligt agerande och sker i samspel med andra (s. 9).

I *Política y subjetividad* beskriver författaren hur kampen på den återtagna fabriken Brukman har lett till subjektiva förändringar hos arbetarna, utifrån arbetspositioner, politiska ståndpunkter och deras privatliv (Fernandez, 2011, s. 162). De har lyckats skapa nya strategier för kontakt med omvärlden, lärt sig nya praktiker och blivit nya sociala aktörer. De har oväntat fått nytt symboliskt och kulturellt kapital. De har fått mer självrespekt och respekt för andra inom organisationen. Detta genom att bli inkluderade i det som tidigare lämnat dem utanför: auktoritet, arbetsorganisation, beslutsfattande, såväl individuellt som kollektivt, politiska, kommersiella, juridiska och fackliga förhandlingar (Fernández, 2008, s. 181-182). En konsekvens av de subjektiva förändringarna är empowermentprocesser och ompositioneringar men också kollektiva konstruktioner (Fernandez, 2011, s. 162).

Saavedra et al. (i Salvia & Chavez Molina, 2007) beskriver hur händelserna av krisen och ockupationerna skapar en ny arbetaridentitet. En självstyrande, istället för en traditionell löntagare, som driver nya och mer demokratiska arbetssätt (s. 289-292). Arbetarens identitet är kopplat till den subjektiva förändringen. Det skiljer sig bland de arbetare som fortfarande identifierar sig som en löntagare jämfört med de som utvecklat den nya identiteten som medlem av ett kooperativ. De som identifierar sig med den gamla modellen ser kooperativen som ett övergångsjobb som alternativ till arbetslöshet, inte som ett mål i sig. De som står för den nya identiteten upplever sig ha nått ett nytt mål och välkomnar de nya mer demokratiska arbetsformerna och självstyret. De är nöjda med sina nya roller och sitt nya ansvar. De bestämmer över produktionen: vad, hur, hur mycket och för vem. (Saavedra et al. i Salvia & Chavez Molina, 2007. s 289-292)

Rebón och Salgado (2009) menar att ERT har lett till ökad grad av social empowerment vad det gäller den egna egendomen, kontrollen av användandet av resurser och ekonomiska aktiviteter. Däremot i mindre grad har det lett till processer av politisk empowerment (s.16). I en av Magnanis (2003) intervjuer berättar en arbetare hur de alla idag kan svara i telefonen och sätta sig på kontoret och prata med klienter och att det innan var omöjligt (s. 204).

Självstyret som ERT har proklamerat, innebär en ansats för ett projekt som handlar om social, politisk och kulturell utveckling för arbetarna (Deligdisch & Garcia i Ruggeri, 2009a, s. 189). Utvecklingen har också en ekonomisk aspekt, men inte huvudsakligen för de enskilda arbetarna, utan som ett ekonomiskt alternativ till den klassiska kapitalistiska produktionen (a.a. s. 189). Författarna beskriver övertagandet av *Monteagudo*, som var flera gamla färgfabriker som låg på samma gata där man med hjälp av den sociala rörelsen MTL (*movimiento territorial de liberacion*) byggde hem och skapade arbete åt arbetslösa. Framförallt har arbetarna gått från att ha varit arbetslösa, flera som deltog hade aldrig tidigare haft arbete, några återgick i arbete, till att kollektivt driva ett företag. Här väcktes deras initiativrikedom och egna kapacitet till gemensamma lärdomar som skapade solidariska värden. Det genererade inte bara i ett fysiskt arbete utan i en förändring i deras subjektiva uppfattningar som också påverkade resten av deras verklighet (a.a. s.197).

Fajn (2003) har utifrån semistrukturerade intervjuer med ERT-arbetare velat ta reda på förändringar i deras subjektiva positioner och har landat i tre antaganden: Fenomenet genererar nya maktrelationer utifrån erfarenheterna av de subjektiva förändringarna, erfarenheterna är inte

sprungna ur en exakt gemensam ideologi och ger möjligheter till nya subjektiva positioner och kollektiva identiteter (s. 112). Fajns arbete är skrivet i efterdyningarna av krisen medan många ERT fortfarande befann sig i konflikt och/eller i en tidig fas av utveckling.

Fajn radar upp olika aspekter ur vilka arbetarna har rekonstruerat gemensamma känslor. De har blåst nytt liv i sin styrka som stärks genom att överföras från individens upplevelse till den kollektiva, via den gemensamma kampen. Solidariteten stärks också genom gemenskapen och smittar av sig på resten av samhället. Användandet av gemensamma aktioner för arbetarna samman och skapar mobiliserande kraft. De gemensamma mötena (*las asambleas*) har blivit en plats för deltagande som ifrågasätter gamla hierarkier och auktoritetsprinciper. Deras kontroll ser annorlunda ut, från chefens övervakande till en kontroll som kräver ett större deltagande och ansvar från arbetarnas sida. Deras nya kunskaper blir en källa till makt (Fajn 2003, s. 131-139).

METOD

I denna del kommer vi att beskriva de metoder som valts för att kunna besvara våra frågeställningar samt på vilket sätt denna studie genomförts.

Förförståelse

Den information vi haft om ämnet innan har utgjort en allmän kunskap om Argentina och att landet upplevt en allvarlig ekonomisk kris 2001. Ingen av oss har någon erfarenhet av ockupation eller ekonomiska kriser och ingen av oss har varit eller är politiskt aktiv. Vi har heller aldrig besökt Argentina men har tidigare spenderat 7 respektive 5 år i Spanien och pratar båda flytande spanska, något som varit en förutsättning för att kunna intervjua fabriksarbetarna, skriva uppsatsen och förstå den forskning och litteratur som till stor del enbart publicerats på spanska.

Andrés Rivarola, en av författarnas vänner, är docent vid Latinamerikanska institutet på Stockholms Universitet och vid ett möte med honom fick vi uppslaget om ämnet ERT. Efter att ha läst delar av boken (Ruggeri, 2009a) vi fått med oss från detta möte och sett filmen *La Toma*⁴ av Naomi Klein som vi fått rekommenderad, hade vi en bas av kunskap för att vidare kunna utforska ämnet inför avresan till Argentina. Vi har gått in i detta projekt med en utgångspunkt av att arbetarnas agerande och att de återtagit sina arbeten är något unikt, positivt och något de ansåg sig vara tvungna till utifrån den dåvarande situationen. Vi ser dem inte som kriminella ockupanter som tagit något som inte tillhört dem. Eftersom Sverige och Argentina skiljer sig betydligt utifrån ett välfärds perspektiv, har vi velat förstå hur ERT-arbetarna, i ett land med mycket bristfällig välfärd, hittat strategier för att komma ur sin maktlöshet. Vi har gått in i projektet med tanken att detta skulle kunna vara empowerment i praktiken.

Om empowerment har vi båda främst en teoretisk erfarenhet utifrån det vi läst i samband med vår socionomutbildning vid Ersta Sköndals Högskola. Vi har dock båda erfarenhet av att arbeta med utsatta människor och har, utan att ha satt ord på det, arbetat med empowermentorienterat arbete inom skolan, barn och ungdomsverksamheter, missbruksvården, handikappomsorgen och socialtjänsten.

⁴ <http://www.youtube.com/watch?v=LEzXln5kbuw>

Litteratursökning

För att hitta relevant litteratur har vi använt oss av flera kanaler. Som studenter på Ersta Sköndal Högskola, har vi haft tillgång till databaser som: Academic Search Premier, ASSIA, Libris, Diva samt högskolans bibliotekskatalog. Vi har också använt oss av sökmotorn Google och Google scholar. Uppslag till sökord har genererats allteftersom vi fått ny kunskap om ämnet till exempel genom att titta i litteraturens referenslistor. Sökorden vi använt oss av har i stor utsträckning varit på spanska men även på engelska och svenska. I otaliga kombinationer har vi använt oss av ord som: empresas recuperadas, fabricas recuperadas, ERT, autogestión, crisis argentina 2001, argentine crisis 2001, empoderamiento, empowerment, trabajo social, social work, socialt arbete, cooperativas, cooperatives, kooperativism, cambio de subjetividad, historia de Argentina, Argentine history, desempleo, estadística desempleo, poverty argentina, pobreza en Argentina, seguridad social, levnadsförhållanden, condiciones de vida, life conditions, united nation, world bank, social watch, amnesty international m.m.

Vi har även besökt biblioteken på Stockholms Universitet, på Latin Amerika Institutet, biblioteket på campus Ersta samt på campus Sköndal. I Argentina har vi läst, lånat och köpt böcker vid Biblioteca Utopia på Centro Cultural de las Cooperativas samt Centro de documentación de las Empresas Recuperadas. Vi har även sökt litteratur på Buenos Aires Universitets (UBA) bibliotek vid institutionen för socialt arbete. Utöver det har vi inhandlat relevant litteratur på en av Buenos Aires mest välsorterade bokhandel, *El Ataneo*.

Forskningsansats

Vi har i denna studie haft en kvalitativ forskningsansats, samt valt att använda oss av en blandning av kvalitativa intervjuer, litteraturstudier och observationer på fältet, för att besvara våra frågeställningar. Den kvalitativa forskningsansatsen bygger oftare på ord än kvantifierbar data, och kan beskrivas som tolkningsinriktad där tonvikten ligger på att få en förståelse för den sociala verkligheten (Bryman, 2009, s. 249-250). Neuman (2006) menar att den kvalitativa ansatsen är både kontextberoende och tillåtande för värderingar till skillnad mot den kvantitativa forskningsansatsen (s. 13). Avsikten med studien har inte varit att mäta utan snarare en vilja att förstå fenomenet med ERT och på vilket sätt det påverkat arbetarna. Vi anser därmed att kvalitativ ansats lämpat sig bäst för att angripa forskningsfrågan då vi menar att begreppet empowerment i sig är ett subjektivt begrepp som främst kan bedömas utifrån den enskildes

uppfattning. Vi anser att på ett objektivt sätt försöka mäta empowerment, riskerar att gå emot själva innebörden av begreppet. Taylor (i Sida, 2010) skriver "*the art of measuring someone else's empowerment is potentially disempowering*" (s.35). Även Göransson (2003) menar att det finns begrepp som demokrati som inte rimligtvis går att kvantifiera (s.104).

Vi har valt att främst använda oss av litteraturstudier för att på ett deskriptivt vis besvara fråga 1. För att besvara 2, 3 och 4 har vi främst använt oss av tolkningar och analyser av kvalitativa intervjuer. Kunskapen från litteraturstudierna och de kvalitativa intervjuerna har gått in i varandra och har genererat i förståelse på ett övergripande plan. Därför har kunskapen som från början var menad för att besvara en viss fråga även gett kunskap till andra svar. Ett skäl till detta är att frågorna är sammanlänkade till varandra. Exempelvis nämndes i delar av litteraturen om Argentinas historia, de sociala rörelserna som uppstod ur krisen däribland ERT. Under våra intervjuer framkom berättelser och förklaringar till hur arbetarna personligen upplevt krisen och hur de sett samhället förändras.

Tillvägagångssätt

I november 2011 blev vi tilldelade Stora Sköndals stipendium för att skriva vår C-uppsats om ERT. Vi mötte docent Andrés Rivarola på Latinamerikanska institutet som försåg oss med information om Argentina, och den Argentinska krisen. Vi började med att läsa in oss på det material vi fann på nätet och de böcker vi lånat i Sverige. Vi kontaktade ett dokumentationscenter för ERT i Buenos Aires, samt Hugo Trincherro, dekanus för fakultet för filosofi och litteratur (*Facultad de Filosofía y Letras*) vid Buenos Aires Universitets (UBA), som är nära sammanlänkade med ERT-rörelsen. Fakulteten har publicerat flera omfattande studier om ERT och har kurser kopplade till fenomenet.

I mars 2012 åkte vi till Buenos Aires där vi stannade i fem veckor. Vår intention var då att:

- intervjuar arbetare som arbetade kooperativt på fabriker och som blivit till genom ockupation under den ekonomiska krisen 2001
- intervjuar människor som på något sätt kunnat ge oss kunskap om ERT, den ekonomiska krisen 2001 och det argentinska samhället generellt.
- samla in skriftlig dokumentation som inte fanns att tillgå ifrån Sverige

- att genom deltagande observation, deltagande i samtal utveckla en förståelse av dessa arbetares erfarenheter, kultur och historia.
- formulera en redogörelse för denna miljö

Det tillvägagångssättet vi haft för att inhämta data menar Bryman (2009) är en etnografisk forskningsmetod (s.277). Vi har till viss del utgått från denna etnografiska metod men haft vissa begränsningar som varit relaterade till tiden vi haft på oss. Dels tiden vi haft i Argentina dels tiden vi haft på oss att skriva färdigt uppsatsen.

Väl på plats tog vi kontakt med Hugo Trincherro och bestämde tid för en intervju en vecka senare. Vi begav oss dagen efter till *Centro de documentación de las Empresas Recuperadas* som ligger inhytt i tryckeriet Pompeyas lokaler. Där träffade vi Natalia Polti. Under en eftermiddag guidade hon runt oss i fabriken, berättade om tryckeriets historia, om ockupationen och om fenomenet ERT. Hon förklarade även att det inte skulle vara några problem att få intervjuar arbetarna och presenterade oss för en av arbetarna, vår första respondent. Natalia kom att bli vår *grindvakt* som är en person eller högre chef som ger en tillträde till organisationen man vill studera (Bryman, 2009, s. 282; Neuman 2006, s. 387). Vi intervjuade även två personer på ministeriet för social utveckling (*Ministerio de Desarrollo Social*), samt fem arbetare på det ERT vi valt ut.

Intervjuerna skedde under loppet av flera veckor och däremellan tillbringade vi tiden med att sitta på biblioteken för att läsa in oss på ämnet och bearbeta vårt material. I mitten av april åkte vi tillbaka till Stockholm där vi tillsammans sammanställt och slutfört vår uppsats.

Insamling av data

Litteraturstudier

Litteraturstudierna vi gjort har varit för att få en förståelse för kontexten som har haft betydelse för ekonomiska krisen och ERT. Dessa studier har i första hand gjorts utifrån litteratur inhämtad från bibliotek i Argentina. Vi har valt att använda oss litteratur vi fått rekommenderade av Andrés Rivarola vid Stockholms Universitet, samt några standardverk om Argentinas historia såsom exempelvis Rapoport (2003). Vi har också försökt att verifiera information med andra

litteraturkällor och rapporter från organisationer,⁵ som ibland bekräftat och ibland nyanserat sammanhanget.

Observationer

Vi blev tidigt under vår vistelse i Buenos Aires varse om att vi att vi relaterade mycket av våra upplevelser i landet till vår studie. Detta fick oss att börja dokumentera de uttryck som vi observerade. Detta kunde vara allt från samtal med taxichaufförer, till deltagande på kulturella evenemang eller visuella intryck som demonstrationer och den politiska graffitin och affiseringen som vi kunde se på väggar runt om i staden. Observationerna har varit av stor vikt för att ge oss en förståelse av kontexten som ERT har uppstått ur och befinner sig i.

Intervjuguide

Intervjuguiden som vi skapat har varit ämnad till att få ut så precisa svar som möjligt från arbetarna på tryckeriet och på så sätt kunna besvara våra frågeställningar. För att förstå en eventuell förändring i deras levnadsförhållanden och deras upplevelse av empowerment valde vi att definiera ämnesområden genom att välja Statistiska centralbyråns definition av levnadsförhållanden (SCB, 2012) samt de ämnesområden i Henning & Renblad (2009) som ringar in empowerment (s. 214).

⁵ Exempelvis: IMF, Världsbanken, Argentinas statistiska centralbyrå, Amnesty International m.fl.

LEVNADSFÖRHÅLLANDEN

- arbetsmiljö
- boendeförhållanden
- ekonomi
- fritid
- hälsa
- medborgerliga aktiviteter
- sociala relationer
- sysselsättning och arbetstider
- trygghet och säkerhet och utbildning

EMPOWERMENT

- Jämlikhet
- Möjligheter att lära nya saker
- kunskap och färdigheter
- delat beslutsfattande
- personlig utveckling
- självkänsla
- Känsla av kontroll över sitt liv
- känsla av tillhörighet
- känsla av tro på framtiden

Utifrån dessa ämnesområden utarbetade vi tillsammans fram frågor till ett intervjuschema, vilket kom att innehålla 21 frågor varav 13 kom att ta upp arbetarnas levnadsförhållanden och 7 deras upplevelse av empowerment. Dokumentet skapades på svenska (bilaga 1) och på spanska (bilaga 2)

Intervjuerna med arbetarna på Pompeya

Vi har inlett alla intervjuer med att kort beskriva vår studie och vad vi menar med begreppen levnadsförhållanden och empowerment. Vi har visserligen ställt samma frågor till alla respondenter och gjort dem på samma plats, något Bryman (2009) liknar vid strukturerade intervjuer (s.123). Frågorna vi ställt har dock varken varit mycket specifika eller slutna utan snarare öppna eftersom vi velat få intervjun till att bli till ett levande samtal, att få respondenterna att uttrycka sig fritt, samt ha möjlighet att ställa följdfrågor. Detta sätt menar Bryman snarare tillhör den semi-strukturerade intervjun eller den fokuserade intervjun. Den fokuserade intervjun beskriver Bryman som “för att beskriva en intervju som i första hand inrymmer öppna frågor och som rör en specifik situation eller händelse som är av relevans för dem och av intresse för forskaren.” (a.a. s. 123).

Vi intervjuade fem arbetare på tryckeriet. Dessa intervjuer skedde inom loppet av tre veckor och samtliga gjordes i tryckeriets lokaler. Under intervjutillfällena deltog vi båda två och gjorde innan varje intervju en uppdelning av arbetet, där en ansvarade för att hålla i samtalet och ställa frågorna och den andra att ha en övergripande blick över samtalet, se till att intervjuschemat följdes och att komma med eventuella följdfrågor. Intervjuerna varade ungefär en timme. Dessa spelades in digitalt med en mp3-inspelningsapparat samt en mobiltelefon. På detta sätt kunde vi fokusera på samtalet och behövde inte anteckna. Under intervjun med R4 var det bara en

intervjuare då den andre av oss samtidigt intervjuade Natalia Politi vid dokumentationscentret. Detta kom att leda till att två frågor från frågeschemat föll bort, något vi bedömt inte har stor betydelse för vårt resultat. Inspelningarna av intervjuerna sparades i våra datorer och transkriberades av oss två. Varje intervju tog i genomsnitt 8 timmar att transkribera. Vi valde att översätta intervjuerna direkt från spanska till svenska då vi anser att vi båda behärskar språket så pass bra att inget skulle gå förlorat och att vi varit begränsade ekonomiskt och inte skulle haft råd att betala för att få transkriptionerna översatta.

Intervju med Hugo Trincherero och Andrés Ruggeri

Syftet med intervjun med Hugo Trincherero och Andres Ruggeri var främst att få information om eventuella kontakter och respondenter. Vi hade även allmänna frågor rörande ERT. (Se bilaga 3). Hugo Trincherero från UBA har varit ansvarig för samarbetet mellan universitetet och ERT och skapandet av dokumentationscentret *Centro de Documentación de las Empresas Recuperadas*. Andrés Ruggeri har i flera år forskat kring ämnet med ERT och har varit med och skrivit flera böcker i ämnet (Ruggeri, 2009a; Ruggeri, 2009b; Ruggeri, 2010).

Intervjun skedde på Trinchereros kontor vid UBA. Vi hade förberett en lista över specifika teman som vi ville ta upp men tillät Trincherero och Ruggeri att fritt utforma svaren. Den typ av intervju vi gjorde kallas semi-strukturerad (Bryman 2009, s. 301). Intervjun varade i en timme, spelades in i mp3-format och transkriberingen översattes som tidigare direkt från spanska till svenska. Ruggeri bjöds in till intervjun av Trincherero, då han själv inte längre är så aktiv i ämnet.

Intervju med Rosanna De Bonis och Augustina Colarieti

Syftet till intervjun var främst att få information om statens roll under den ekonomiska krisen 2001 samt hur välfärdssamhället utvecklats sedan dess.

Colarieti och De Bonis är statstjänstemän och arbetar inom det vi skulle kalla för socialdepartementet i Sverige. Vi fick kontakt med De Bonis och Colarieti genom att ringa *Ministerio del desarrollo social*, (ministeriet för social utveckling). Intervjun gjordes på deras arbetsplats och varade i cirka en och en halv timme. Den spelades in med bandspelare och telefon och transkriberades som övriga intervjuer.

Intervju med Natalia Polti

Syftet med intervjun med Natalia Polti var dels att få information kring ERT-arbetarnas socialförsäkringar och för att få en förståelse för hur det Argentinska socialförsäkringssystemet är uppbyggt. Natalia Polti är antropolog och administrerar *Centro de Documentación de las Empresas Recuperadas*. Hon är även en av medförfattarna till boken (Ruggeri, 2009a) där hon skrivit ett kapitel om försäkringsvillkoren för arbetarna på ERT. Intervjun med henne gjordes av en av oss inne på dokumentationscentret och varade cirka en timme. Denna transkriberades på samma sätt som de övriga intervjuer.

Databearbetning

Bryman (2009) menar att kodningen är ett mycket viktigt steg i en kvalitativ dataanalys (s. 198). Vi gick igenom transkriptionerna av alla de intervjuer vi gjort genom att koda innehållet med olika variabler. Variablerna vi valt var samma ämnesområden vi tidigare valt att använda oss av när vi skapat intervjuschemat, med undantag från fråga fyra i våra frågeställningar, där vi gick igenom transkriptionerna och sökte efter faktorer som arbetarna framhöll som viktiga för empowerment och som kommit upp under intervjuerna. Vi klippte ut svaren vi fått från respektive variabel och la dem i ett dokument med samma namn. Varje respondent hade här fått en egen färg för att på så sätt kunna skilja dem åt. För att försäkra oss om att vi inte missat något repeterade vi processen ytterligare en gång.

Vi har därefter valt att sammanställa svaren med egna ord och emellanåt citera respondenterna. I materialet som rör fråga ett har vi försökt förstå och beskriva den sociala och historiska kontext i vilken respondenterna befunnit och befinner sig i.

Materialet som besvarar fråga två syftar till att beskriva hur arbetarnas levnadsförhållanden har påverkats av processen av återtagandet av tryckeriet. Fråga tre och fyra har vi analyserat utifrån teorier om empowerment som vi presenterar i teoriavsnittet. Vi anser att det är svårt att skilja på analys och tolkning då vi menar att allt vi gjort i denna studie är tolkat genom våra forskarögon. Exempel på denna typ av tolkning är de kategorier vi valt eller de citat som vi valt att ge plats åt i resultatdelen.

Urval

Urval har att göra med om man vill generalisera sina svar till en större grupp (Bryman, 2009, s. 100). Bryman förklarar att etnografiska undersökningar ofta är en kombination mellan bekvämlighetsurval och snöbollsurval (a.a. s. 289). Bekvämlighetsurval förklarar Bryman som något forskaren måste använda sig av då hen möter motstånd eller likgiltighet till sin forskning och måste använda sig av det som finns och som kan vara av relevans (a.a. s. 290). Snöbollsurval används ofta för att studera ett nätverk av människor eller en organisation (Neuman 2006, s. 222). Även då vår studie inte syftar till att generalisera resultatet till en större population utan till teori, har vi behövt göra vissa urval. De urval vi behövt göra har huvudsakligen rört två saker. Den ena har handlat om vilken fabrik vi velat studera, och det andra vilka vi ville ha som respondenter.

Det finns i Buenos Aires 20 stycken ERT (Ciudad de Buenos Aires, 2011). Buenos Aires är en gigantisk stad och att ta sig från ena sidan staden till den andra är oerhört tidskrävande. Vi insåg att en fallstudie av ett ERT var det som skulle vara mest lämpligt för vår studie samt rimligast inom ramen för vår tidsgräns och omfattning. I sökningar på Internet och i mycket av litteraturen som vi använt oss av har namnet på det besökta tryckeriet kommit upp ett flertal gånger. Innan avresan hade vi dessutom planerat ett besök på det dokumentationscenter som ligger inhyst fabriken lokaler. Forskaren Andrés Ruggeri föreslog under vår intervju att besöka tryckeriet då han menade att arbetarna där var vana att ta emot besökare och forskare från hela världen. Alla dessa saker kom tillsammans att leda oss till Pompeya.

Populationen eller antalet arbetare på tryckeriet består idag av 13 arbetare varav 5 av dem varit med under ockupationen. Då intervjuerna skulle komma att ske på deras arbetsplats och under arbetstid bestämde vi oss att inte intervjua alla, utan fem. Som vi tidigare beskrivit blev Natalia Polti vår *grindvakt* som presenterade oss för vår första respondent R1, som i sin tur presenterade oss för de övriga arbetarna. Vi fick på det viset själva möjlighet att välja vilka av dem vi ville intervjua. Två av våra informanter var inte med under själva återtagandet av fabriken men vi hade inte bestämt att själva deltagandet av ockupationen skulle vara ett kriterium för respondenterna, utan ansåg att det inte var av relevans då de båda dels hade erfarenhet av själva krisen samt att de arbetat på tryckeriet en längre period. Detta kom även att leda till att vi fick en mer nyanserad bild och ett annat perspektiv av fabriken.

Etiska överväganden

Vi har tagit del av vetenskapsrådets publikation *God Forskningssed* av Gustafsson, Hermerén & Petterson (2011) samt lag 2003:460 om etikprövning av forskning som avser människor.

Även då vi enligt 2§ inte berörs av denna lag som högskolestudenter så har vi tagit i beaktande fyra av vetenskapsrådets forskningsetiska principer; *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *nyttjandekravet* och *konfidentialitetskravet* (SFS, 2003; Vetenskapsrådet, 2010).

Innan varje intervju har vi muntligt informerat våra respondenter om vår övergripande forskningsplan, vem som är forskningshuvudman, de metoder som vi ämnat använda, de risker som det kunnat medföra, samt att deltagandet varit frivilligt och när som helst kunnat avbrytas. Vi har därefter begärt att få deras samtycke muntligt till att medverka.

De intervjuer vi gjort har alla gjorts på spanska i Buenos Aires. Uppsatsen har skrivits på svenska och kommer inte finnas tillgänglig på spanska förutom ett Abstrakt som vi lovat respondenterna att skicka via e-mail. Vi inser att det är få som kommer att ha möjlighet att läsa uppsatsen i Argentina vilket medför att vi inte ser några särskilda risker för respondenterna med att publicera de delar vi valt att ta med. Vi har valt att inte anonymisera tre av våra intervjuer då vi dels inte ser att det skulle finnas några risker med att deras namn framkommer i uppsatsen och dels att dessa respondenter antingen offentligt publicerat material om ämnet eller har intervjuats i form av tjänsteman eller anställda på en statlig institution (UBA och ministeriet för social utveckling). Flera av tryckeriets anställda vi intervjuat har vid olika tillfällen medverkat i media och andra offentliga sammanhang och låtit sig intervjuas. Vi har ändå valt att anonymisera dessa anställda då vi anser att de uttryckt åsikter som skulle kunna leda till att kontroverser uppstår mellan de anställda. De åsikter de gett uttryck för kan ha varat ämnade att förbli anonyma såsom vi garanterat dem, därför benämner vi dem som R som i respondent följt av en siffra.

Vi har även tagit i beaktning att även om Argentina i dagens läge är en fungerande demokrati har landet en historia av politisk förföljelse. Vi har resonerat kring att de politiska uttalanden och åsikter respondenterna delat med sig av under intervjuerna, i en annan kontext skulle kunna hamna i fel händer och därmed kunna vara skadliga för respondenterna. Vi har även valt att ge tryckeriet ett fingerat namn vilket kom att bli Pompeya.

Reliabilitet och Validitet

Vi anser att detta arbete inte enbart kan värderas utifrån validitet och reliabilitet utan likt med det Guba och Lincoln (i Bryman, 2009) skriver anser vi att det inte är möjligt att komma fram till en enda absolut bild av den sociala verkligheten och att man därför inte kan använda samma kriterier som kvantitativa forskare använder sig av (s. 258). Bryman (2009) menar att validitet är nära sammankopplat med mätande vilket många gånger inte är det främsta intresset för kvalitativa forskare (s. 257). Guba och Lincoln (i Bryman, 2009) föreslår istället att kvalitativa undersökningar bör bedömas enligt de alternativa kriterierna trovärdighet med underkategorierna: *tillförlitlighet, överförbarhet, pålitlighet, möjlighet att kunna styrka och konfirmera*, och äkthet.

Med *tillförlitlighet* menas att man utfört forskningen enligt de regler som finns samt att man rapporterat resultaten till sina respondenter. Detta motsvarar den interna validiteten.

Överförbarhet innebär att resultatet skulle vara det samma i samma kontext men vid en annan tidpunkt eller vid ett annat sammanhang. För detta föreslår Guba och Lincoln att forskningen har en så bred databas som möjligt för att kunna bedöma om de kan föras över till en annan miljö. Detta motsvarar den externa validiteten. *Pålitlighet* innebär att man redogjort så tydligt som möjligt för alla faser av forskningsprocessen vilket skulle motsvara reliabiliteten. *Möjlighet att kunna styrka och konfirmera* innebär att forskaren försökt säkerställa att han eller hon agerat i god tro och att personliga värderingar eller teoretisk inriktning påverkat forskningen, vilket är kopplat till objektiviteten (s. 258-261).

Vi vill påstå att det finns en hög grad av trovärdighet i vår studie då vi anser att vi följt de regler som är brukliga för samhällsvetenskaplig forskning, samt att vi försökt att på så utförligt vis som möjligt redovisa hur vi genomfört studien och kommit fram till de slutsatser vi gjort. Vi har även försökt redovisa vår positionering och eventuella ställningstaganden för att vara så transparenta som möjligt. Bryman (2009) menar att kvalitativa forskningsresultat är svåra att generalisera utöver det sammanhang som studien gjorts i (s. 270). Istället för att generalisera resultat från kvalitativ forskning till population skall resultaten generaliseras till teori. Det är kvaliteten på de teoretiska slutsatserna kopplat till de kvalitativa data som utgör generaliserbarheten (a.a. s. 270-271). Intentionen med denna studie har inte varit generalisera till andra populationer utan att relatera den till teorier om empowerment. Detta gör att kriteriet *överförbarhet* inte är relevant i detta sammanhang. En brist i tillförlitligheten skulle kunna vara att vi inte kontrollerat vårt resultat genom att rapportera det till respondenterna och få bekräftat

att det stämmer. Det huvudsakliga skälet till detta har varit den tidsram vi haft för uppsatsen samt att flera av respondenterna inte använder sig av mail.

Med äkthet syftar Guba och Lincoln dels till att forskaren get en så rättvis bild av de åsikter och uppfattningar som finns om det som studerats (a.a. s. 258-261). Vi anser att vår studie uppnått äkthet genom att vi tagit del av ett mycket omfattande material kring ämnet. Vi anser även att vår vistelse på fältet bidragit att ge en rättvis bild av de åsikter och uppfattningar som inte skulle varit möjlig om vi inte gjort denna resa.

Metoddiskussion

Ett möjligt problem med valet av våra respondenter har varit det forskaren Ruggeri påtalade, nämligen att de tidigare gjort många intervjuer om ämnet (A. Ruggeri, personlig kommunikation, 15 mars, 2012). Vi kunde under besöken på tryckeriet se att det fanns en stor öppenhet som delvis varit kopplad till arbetarnas vilja att sprida vidare ett budskap, ett budskap som kan ses som ideologiskt eller politiskt. Vi har varit medvetna att frågan om ERT är nära kopplad till en politisk diskurs om antikapitalism och antiglobalisering men har dock upplevt att vi fått personliga svar som respondenterna inte kunnat förbereda sig på innan. Ett sätt vi har handskats med detta har varit den fjärde fråga i frågeställningen där dessa teman och idéer kunnat få komma till uttryck och analyserats. Vår studie är den enda i sitt slag som dessa arbetare medverkat i, därför menar vi att svaren inte kunnat vara automatiska.

Vi har även haft diskussioner om huruvida vi ska anonymisera arbetarnas kön eftersom ingen analys av detta görs i denna studie. Ett problem med detta menar vi dock är att man negligerar fakta som kan komma att vara viktiga för andra studier eller för att förstå fenomenet ur ett annat perspektiv som inte tas upp i just vår uppsats.

TEORI

I detta avsnitt berättar vi om vårt val av teori och hur vi relaterar den till vårt ämne. Vi beskriver och diskuterar olika perspektiv och ger slutligen en bild av det teoretiska perspektiv vi utgår ifrån i vår studie.

Val av teori

Empowerment har vi valt för att vi anser att det är en viktig del av det sociala arbetet. Eftersom socialarbetare ofta jobbar med förändringsarbete anser vi att det är oerhört viktigt för både processen och resultatet att den personen arbetet berör är med och deltar och definierar problemen och metoderna. Vi menar att de processer arbetarna gått igenom kan kopplas till teorier om empowerment. Få studier vi kan finna har tidigare berört ERT enbart ur ett empowermentperspektiv och med det sociala arbetet som utgångspunkt. Däremot finns flera studier som berör liknande teman, såsom subjektiva förändringar (*cambios de subjetividad*). De flesta studierna vi har funnit är sociologiska och vår studie blir en av de få att se fenomenet ERT genom det sociala arbetets perspektiv.

Empowerment

Empowerment och makt

Grundstenen i begreppet empowerment är det engelska ordet *power* och kan översättas till makt, styrka och kraft (Askheim & Starrin, 2007, s. 9). För att förstå empowerment måste man förstå något om vad makt är. Makt kan vara både befriande och förtryckande och man kan förstå makten utifrån hur det påverkar dem som utsätts för den (Payne, 2008, s. 426-427). Vi människor vill känna oss starka och ha makt och kontroll över våra liv (Askheim & Starrin, 2007, s. 9).

Genom att förstå att flera dimensioner, som det personliga, sociala, pedagogiska, ekonomiska och politiska, hänger ihop, kan man på olika sätt påverka maktsituationen. Man kan uppfylla individuella behov (personlig makt), man kan utveckla sin kapacitet att påverka andra (relationsmakt) för att vidare kunna påverka den allmänna maktfördelningen (politisk makt) (Payne, 2008, s. 420). Askheim och Starrin beskriver makt på flera nivåer: på aktör/individ, struktur och diskursiv nivå. På aktör nivå handlar det om att kunna få andra att göra något de annars inte skulle gjort. På strukturnivå finns makten inbyggd i rutiner och fysiska strukturer.

Den diskursiva makten handlar om att få sin egen uppfattning att bli den allmänna uppfattningen. Denna form av makt är hegemonisk och osynlig i och med att den är tagen för givet. Det finns olika intressen som upprätthåller makt (Askheim & Starrin, 2007, s. 34).

Foucault (i Meeuwisse, Sunesson & Swärd, 2006, s. 249) menar att makt utövas i föränderliga relationer och är inte absolut, utan relativ. Makten kan därför påverkas från alla olika håll. Makt kan ses i begränsad form, om en person vill ha makt betyder det att någon annan måste ge upp delar av sin. Ett annat perspektiv är att se makt som något som kan expandera. Makt kan omfördelas utan att någon behöver förlora sin del (Swärd och Starrin i Meeuwisse, Sunesson & Swärd, 2006, s. 262-263).

Människosyn

Centralt för empowerment är en syn på människan som kapabel att definiera sina egna problem och förändra sig själv (Askheim & Starrin, 2007, s. 12).

Payne radar upp fem viktiga principer:

- Alla människor har insikter färdigheter och förmågor, dessa ska bekräftas och negativa etiketter ska negligeras.
- Människor har rättigheter som främst rör att de ska kunna bli hörda, själva styra sitt liv, själva bestämma över deltagande, själva definiera sin situation och formulera lösningar.
- Människors problem måste ses som en samsyn av både sociala strukturer, såsom förtryck, politik, ekonomi och makt, och personliga tillkortakommanden.
- Människor som agerar tillsammans blir starka.
- Det är viktigt att leva som man lär och att ifrågasätta förtryck, vilket innebär att man underlättar (inte "leder") (Payne, 2008, s. 436).

I boken *Empowementorienterat socialt arbete* har Moula fem utgångspunkter: vetenskapliga antaganden om att människan är en biologisk, psykologisk och social varelse, att människan själv har möjlighet att utveckla sina förmågor och bidra till sin förändring, tvärdisciplinell kunskap, ett överbryggande av arbetserfarenhet och vetenskap, att arbetet kan användas på alla individer och oavsett situationens karaktär (Moula, 2009, s. 20-21).

Forsberg och Starrin (1997) utgår ifrån att människor måste ses som subjekt och kapabla att styra sina egna liv (s. 13). Det är vedertaget att människor som når egna formulerade mål genom

egna ansträngningar ger tillfredsställelse. ”Vad du som människa uppnår med dina egna ansträngningar är verkligen ditt.” (a.a. s. 28).

För att det sociala arbetet ska kunna bidra till empowerment för individers förändringsarbete och för att empowermentmodeller ska kunna användas i verkligheten måste vi förstå människan som unik och ta hänsyn till just den människans tankar, känslor, handlingar, kapaciteter och relationer. Människan är inte bara rationell utan även emotionell vilket blir relevant då våra beslut och handlingar också påverkas av våra känslor. Moula (2009) menar att människosyn påverkar människors utveckling (s. 106-109). Människan är både varaktig och föränderlig, på så sätt kan människans utvecklingsprocesser ses i ljuset av flera vetenskapliga discipliner (a.a. s. 229).

Teoretiska perspektiv

Askheim försöker kartlägga begreppet genom att se på olika teoretiska infallsvinklar, detta gör han genom att se skillnader mellan tre olika positioner: empowerment som etablering av motmakt, som marknadsorienterad och som terapeutisk. Gemensamt för dem är att de har en positiv syn på människan som ett aktivt och handlande subjekt som själv vet sitt bästa under rätt förutsättningar (Askheim & Starrin, 2007, s. 19). I empowerment som etablering av motmakt beskrivs grupper som befinner sig i en situation av maktlöshet. För att förstå empowerment måste det finnas en förståelse för sambandet mellan individens livssituation och samhället. Genom empowerment kan individer och grupper stärkas för att få kraft att förändra sina levnadsvillkor och sin maktlösa position. Det handlar om att starta processer som stärker individers självkontroll, genom att bygga självförtroende, självbild, kunskaper och färdigheter. (a.a. s. 19-22).

Den marknadsorienterade versionen bygger på idéer om den fria självständiga individen kring vilken politiken ska byggas kring. Samhället syftar till att tillmötesgå individuella önskningar. Med en sådan syn måste staten ha litet handlingsutrymme och de bästa förutsättningarna blir en marknad där individen agerar som kund. Det kan också vara decentralisering av staten till förmån för kollektiv som i *Community psychology*, som handlar om beslutsrätt till individen och rätt och plikt till demokratiskt deltagande. Kritikerna till detta perspektiv menar att man bortser från viktiga aspekter som hur brukare inte bara ska använda utan också kontrollera tjänsterna samt hur man motverkar social exkludering, diskriminering och klientifiering (a.a. s. 22-26). Forsberg och Starrin (1997) menar att i den politiska högerens händer har syftet blivit omvänt och handlar

snarare om att stärka eliters positioner än marginaliserade. De menar vidare att begreppet inte hör hemma i denna tradition eftersom det är så starkt kopplat till människors maktlöshet (s. 5).

Den terapeutiska positionen ser till individens förmåga att förändra sig själv. Där handlar det mer om att bryta mentala spärrar än att påverka samhällsförhållanden som de fallit offer för (a.a. s. 29). Kritik till denna är att den används som liberal styrningsstrategi inom främst socialt arbete där klienter som inte har dessa frigörande egenskaper förväntas hitta sina rätta starka och självständiga jag. Målen för dessa är dock på förhand bestämda vilket innebär att individens fria och självständiga val förväntas vara vad socialarbetaren definierar och inte individen (a.a. s. 29-30). Swärd och Starrin (i Meeuwisse, Sunesson & Swärd, 2006) menar att empowerment refererar både till förändring av yttre och inre förhållanden. Det handlar både om strävanden om att förändra sitt sätt att tänka som till samhällets strukturer (s. 262). Det är alltså både en idé om att påverka den subjektiva erfarenheten men också den objektiva verkligheten. Empowerment är både en process och ett mål (Swift & Levin i Meeuwisse, Sunesson & Swärd, 2006, s. 262).

Adams tar upp flera teorier som influerat det praktiska arbetet med empowerment och nämner bland annat *Black empowerment* som har varit en av de mest inflytelserika för socialt arbete och kan ses i Solomons arbeten (1976, 1986) (Adams, 2008, s. 49-54). Solomon tas av flera forskare upp som en av de tidigaste förespråkarna av empowerment (Adams, 2008, s. 51; Askheim & Starrin, 2007, s. 10; Payne, 2008, s. 431). Hon definierar empowerment som aktiviteter som syftar till att maktlösheten som kommer av att tillhöra en stigmatiserad grupp. Det kan göras genom att identifiera direkta (brist på tillgångar eller politiska sanktioner) eller indirekta (underutvecklade personliga resurser och interpersonella kunskaper inom gruppen) maktblock (Adams, 2008, s. 50-51). Medvetandehöjande och empowerment i Freires arbeten, är en vanlig utgångspunkt vad det gäller empowerment menar Adams (Adams, 2008, s. 52). Freire använde demokrati som en metod för utbildning och förespråkade ömsesidighet i relationen lärare- elev, där rollerna kunde vara omvända. Han myntade begreppet *conscientization* (kritiskt medvetandegörande, vår översättning) och byggde broar mellan individuell och kollektiv empowerment (a.a. s. 52). Feministisk teori har bidragit till många sociologiska teorier genom att utmana mansdominering och könsojämlikheter och sätta empowerment i en social, historisk och politisk kontext (Adams, 2008, s. 53-54).

Förutom Solomon, framhäver Payne flera andra viktiga texter som handlar om empowerment. Ett exempel på dessa är Lees *"The empowerment approach to social work practise"*. Lees

grundidé är ett socialt arbete som strävar efter social rättvisa för att skapa hopp och makt. Han har fokus både på individperspektivet och på samhället och ser det ekonomiska systemet som grunden till fattigdom (Lee I Payne, 2008, s. 432).

Moula (2009) lägger stor vikt vid neurovetenskapen och människan som emotionell och kognitiv varelse, som värdefull för människans omvärld och således också för empowermentorienterat arbete (s. 21).

Forte och Moula lyfter också fram den symboliska interaktionismens och socialkonstruktionismen som viktig för det sociala arbetet och empowerment. Idéer om att människor skapar sin verklighet i samspel med andra, att varje individ är viktigast för sitt eget liv och förändring och att en terapeut eller psykologs roll är att vägleda dialogen. Dessa idéer ligger till grund för det sociala arbetet med empowerment. Det är av vikt att se till de resurser som finns inom individer, grupper och lokalsamhällen, att se individens del av nätverk, att individer kan förändras och att samarbete och dialog är viktigt för alla människors välbefinnande (Forte & Moula I Moula, 2009, s. 38-41).

Även om empowerment kan ses som en politisk process för att maktgöra maktlösa, förespråkar Moula (2009) istället ett individperspektiv där empowerment sker av individer som förändras, för att de själva vill och om det behövs med hjälp av vetenskapliga propositioner. (s. 239-240).

Empowerment och socialt arbete

Empowermentorienterat socialt arbete handlar om människans förmåga att förändra och förbättra sin situation och att socialarbetare genom samarbete och dialog kan stötta förändringsprocessen (Moula, 2009, s. 19).

I det sociala arbetet verkar professionella för att underlätta förändringsprocesser på olika sätt. För att kunna bidra till förändring kan det för de professionella handla om att skapa förutsättningar för förändring. Människorna som är i behov av förändring är dock de som själva måste ta makten över sina liv (Askheim & Starrin 2007, s. 215). Andersson et al. gör en distinktion mellan horisontal och vertikal empowerment. Horisontell empowerment handlar om kollektiv mobilisering och förstärkande av förmågan att handla mellan aktörer på samma nivå. Vertikal handlar om att förstärka aktörernas maktposition uppåt i förhållande till överordnade

maktnivåer (i Askheim & Starrin, 2007, s. 21). Ett sätt som socialarbetare kan bidra på är till exempel genom vertikal empowerment. (a.a. s 215.)

Payne skriver om empowerment och företrädarskap eller *advocacy*. En socialarbetare kan hjälpa en klient genom att stärka självförtroendet och de egna maktresurserna genom maktöverföring från omgivning till individen. Företrädarskapet handlar om representation av maktlösa i förhållande till mäktiga (Payne, 2008, s. 416). Forsberg och Starrin vill med sin bok visa exempel som ifrågasätter professionella gruppers monopol på kunskap och kompetens, samtidigt som de vill fokusera på människors egen förmåga att kontrollera frågor som rör de själva och den grupp de tillhör (Forsberg & Starrin, 1998, s. 6).

Empowerment, delaktighet och demokrati

Empowerment är ett viktigt element för att bygga ett hållbart samhälle. Filosofiskt leder empowerment till demokrati och etik i vardagslivet. Praktiskt leder det till en förmåga att agera och delta i olika livssfärer. Det handlar om resurser och möjligheter kopplade till utveckling och tillväxt. Resurserna finns i den individuella och fysiska miljön och kan verka på flera nivåer (Henning & Renblad, 2009, s. 213).

Delaktighet är viktigt för empowerment för att människor har rätt att delta, deltagande ger förtjänster, förbättrar jämlikheten, förbättrar människors interpersonella och sociala färdigheter och det är demokratiskt (Adams, 2008, s. 31-32). Ett generellt kriterium för demokrati är att de som lagarna riktar sig till ska också vara de som stiftar dem, den demokratiska delaktighetsprincipen definierades redan av Aristoteles- delaktighet i ord och gärning (Lambecht i Henning & Renblad, 2009, s. 17).

Empowerment kan ses som en kamp mot social ojämlikhet där människor som upplever sig exkluderade från statsmakten kämpar mot social förändring. Delaktighet blev i Amatraya Sens projekt med pakistanska kvinnor ett villkor för frihet i att göra egna val (Lambecht i Henning & Renblad, 2009, s. 18-19). Lambrecht menar att vikten av empowerment bara kan avgöras av de berörda folkgrupperna, inte huvudsakligen av det ekonomiska, statliga eller politiska fältet, det handlar inte om ett uppifrån och ner perspektiv utan ett nedifrån och upp. Ett möjliggörande av delaktighet villkoras dock av politiska överväganden (a.a. s. 20).

Empowerment kan ses från olika dimensioner, ha olika nyckelelement och ge olika former av empowerment.

Figur 1

Renblad 2006 (i Henning & Renblad, 2009, s. 214)

Dimensioner	Nyckelelement	Exempel på empowerment
<i>Filosofi</i>	Demokrati	Jämlikhet, förmodade kapaciteter av människor, värdering av mångfald.
Paradigm	Stöd/Utveckling	Ömsesidig respekt, styrkebaserad, aktiv, mastery-orienterad
<i>Process</i>	Inläring	Partnerskap och samarbete, möjliggörande erfarenhet, inlärningsmöjligheter och kommunikation
Mål	Aktiviteter och delaktighet	Kunskap och färdigheter, delat beslutsfattande, personlig utveckling och vänskap
<i>Resultat</i>	Självbestämmande/ Autonomi	Egenaktivitet, självkänsla, mastery och locus of control, ansvar, tillhörighet och tro på framtiden.

Empowerment kan ses som en ideologi som både inkluderar en *filosofi* och ett *paradigm* som ser människan som kompetent, lika värd och med egna styrkor. I *processen* av empowerment mot målet av deltagande, nya insikter och kunskaper, är samarbete och kommunikation centrala delar. Med partnerskap menas öppen kommunikation, ömsesidigt förtroende och respekt och delat ansvar. Resultatet av en empowermentprocess är Autonomi och kan ses som en grund för socialt deltagande och empowerment. Empowerment handlar om resurser som politiker på olika nivåer kan fatta beslut kring för att främja allas möjligheter till välfärd. Tillgång till sociala nätverk, arbete, utbildning och vård är viktiga faktorer för människors livskvalitet (Henning & Renblad, 2009, s. 214-217).

Community empowerment och Social mobilisering

Rappaport (i Saegert & Winkel, 1996) definierar empowerment som en mekanism som människor, organisationer och samhällen använder sig av för att få kontroll över sin situation. Det handlar om förändringar både i beteende, självuppfattning och faktiska förbättringar i levnadsförhållandena för individen, gruppen och samhället (s. 518).

Community empowerment handlar om människors arbete för att få kontroll över sina liv inom samhället och hur andra kan stötta eller hindra den processen (Amne i Henning & Renblad, 2009, s. 53). Empowerment är både teoretiskt och praktiskt. Det innebär kunskap för förståelse av socialt och hälsorelaterat arbete samt livserfarenheter från människor som arbetar för att nå empowerment för sig själva och andra. Begreppet är kopplat till att tillhöra en grupp, familj eller samhälle och ses i termer av sociala roller, kommunikation och interaktion med andra. Amne beskriver empowerment som en process där individer kämpar för att minska maktlöshet genom ökad kontroll över sitt liv (a.a. s. 56).

Sociala rörelser som organiserar sig kan, genom sitt sätt att mobilisera och aktivera mänskliga och materiella resurser, ses som ett uttryck för empowerment. Dessa bildas oftast av följande skäl: En grupp befinner sig i samma krissituation eller har samma problematik, man har en förhoppning om att kunna ta sig ur den oönskade situationen och ser att man bara kan göra detta tillsammans. Gemensamma upplevelser och känslor är viktiga för förståelsen av detta fenomen (Forsberg & Starrin, 1997, s. 26).

En grups utveckling till en social rörelse kan ses i Levins utvecklingsstadier för klassmedvetande. I det första blir gruppen medveten kunskapsmässigt om maktfördelningen i samhället. I det andra kopplas medvetenheten till känslor, det kan handla om till exempel lojalitet eller missnöje. I det tredje stadiet växer en vilja att förändra maktfördelningen för att påverka den egna positionen. Om inte alla stegen finns med är det inte tillräckligt för att en empowermentprocess ska kunna ske, menar Levin (i Forsberg & Starrin, 1997, s. 26-27).

För att förändra en individs upplevelser är de gemensamma känslorna viktiga, till exempel stolthet och en samkänsla av gemensam identitet (a.a. s. 27). Medlemskapet i en social rörelse innebär ofta att ta ett steg ut i offentligheten, att demonstrera och vara rörelsens ansikte utåt (a.a. s. 28).

Att utmana maktstrukturer är dock inte oproblemiskt. Att försöka demokratisera sociala system kommer innebära att någon med makt kommer behöva ge upp delar av den. Ett sätt att

underlätta det motståndet är att stå emot tillsammans (Forsberg & Starrin, 1997, s. 29). Å andra sidan finns det förespråkare som menar att makt kan omfördelas utan att någon behöver förlora på det (Swärd och Starrin i Meeuwisse, Sunesson & Swärd, 2006, s. 262-263).

Teoridiskussion

Termen empowerment är ett populärt begrepp och används av många professioner, organisationer och vetenskaper. Även om flera forskare associerar begreppet med gräsrotsrörelser, delaktighet, självtillit, självstyre, beslutsfattande och självförtroende, har begreppet ingen enhetlig betydelse och skapar diskussion (Askheim & Starrin, 2007, s. 9-12; Forsberg & Starrin, 1997, s. 9-10; Henning & Renblad, 2009, s. 17-21, 214; Moula, 2009, s. 10; Adams, 2008, s. 3-9; Payne, 2008, s. 416-418).

Nedan vill vi därför ta upp några olika forskares perspektiv på och inlägg i diskussionen om vad som menas med empowerment. Askheim och Starrin öppnar i inledningen av *”empowerment i teori och praktik”* upp för diskussion om begreppets många betydelser. Trots begreppets otydlighet har det blivit mycket populärt. Begreppet har anammats av flera olika förespråkare, har ingen entydig politisk färg och attraherar såväl hjälpande professioner som klientorganisationer. Trots mångtydigheten menar Askheim och Starrin dock att det finns en gemensam riktning, i alla fall för författarna representerade i deras bok. Det handlar om att ifrågasätta maktens natur, utövning och konsekvenser (Askheim & Starrin, 2007, s. 9-13). Det komplexa i begreppet ger dock olika resultat beroende på perspektiv och företrädare (a.a. s. 32).

Även Payne beskriver hur begreppet används på olika sätt av olika företrädare. Empowerment som används inom management kan handla om att genom att motivera anställda att uppnå mer vad det gäller organisationens målsättning genom ett arbete som är mer oberoende av ledningens kontroll. Inom politiken kan empowermentsträvanden lägga över ansvaret på individer att ta hand om sin egen situation av outtalade ekonomiska skäl. Därför menar Payne (2008) att användning av begreppet i socialt arbete måste göras med stor medvetenhet (s. 418).

Det finns flera skäl till att vara kritisk till empowermentbegreppet, menar Rönning. Professionerna erkänner och uppmuntrar nya begrepp, såsom empowerment, som kritiserar deras arbete. Detta leder dock inte nödvändigtvis till en förändring av problemen, något som kan uppfattas som ett svek från brukares sida. Om hjälpen fokuseras på individen kan frigörelsen ske på individnivå men problem kan kvarstå på strukturnivå vilket gör att man målar upp en felaktig

verklighetsbild för brukaren. Det finns risk för att individen skuldbeläggs om hen inte kan uppnå sina mål. Det finns risk för McDonaldisering, där brukarna gör jobbet och förtjänsterna går till professionen, som till exempel när ansvaret läggs på brukarna att samla in all tillgänglig information. En annan fråga är vem som önskar sig empowerment? Och vilka frivilliga val får brukarna göra? Rönning (i Askheim & Starrin, 2007) menar att om empowerment ska fungera måste förändringar ske i maktstrukturerna och de exploaterande relationerna som återskapar ojämlikheter (s. 45-47).

Överlid (i Askheim & Starrin, 2007) konstaterar att empowerment bara är ett ord som måste sättas i en konkret och social verklighet och frågar sig om ansvariggörande och aktivering av marginaliserade grupper kan vara ett resultat av gruppernas eget arbete? Och: Är professionell inblandning med sina krav alldeles för styrande att det som kallas empowerment är urholkat från början? (s. 49-50). Han föreslår istället empowermentstrategier som bygger socialt kapital för självförverkligande för att visa hur goda gemenskaper kan lyckas med sådant som sociala myndigheter inte klarar av. (a.a. s. 58-61)

Även Adams menar att empowerment är ett mångfacetterat begrepp som betyder olika saker för olika människor. Begreppets äkthet bör dock komma från de som använder sig av systemen snarare än de som utbildar i eller tillhandahåller dem (Adams, 2008, s. 4). Det blir motsägelsefullt att empowerment ska utföras av statsanställda socialarbetare i byråkratiska organisationer snarare än av professionella principer eller allra minst av de människor det faktiskt berör (a.a. s 6).

Som vi kan se ovan kan empowerment fungera på flera plan och kan ses ur flera olika perspektiv. Precis som Payne tror vi att det är av stor vikt att vara försiktig när man använder sig av begreppet empowerment inom ramen för socialt arbete. Vi menar att när man talar om empowerment, måste man ta vara på kärnan av begreppet. Paynes fem principer menar vi är mycket vägledande utgångspunkter för empowerment (Payne, 2008, s. 436). Det vi ser som kärnan är att människor själva tar makten över sina egna liv, med egna definitioner av problemet, egna metoder och egen kraft. Att verkligen få äga sin egen situation, för att på riktigt få känna att det är mina egna ansträngningar som uppnått detta, är något vi upplever som ytterst centralt och något som människor som arbetar med empowermentstrategier ständigt skall påminna sig själva om. Detta betyder dock inte att empowermentprocesser måste ske isolerat från andra än den förändringen berör, såsom socialarbetare eller politiker. Det viktiga är bara att om det verkligen

ska ske någon förändring, en faktisk maktförskjutning och en upplevelse av empowerment, måste detta ske på villkor av den personen som förändringen rör. För behov av förändringar som ligger utanför individens möjligheter kan professionella komma in och stötta eller vägleda, men med stor respekt för människans egen delaktighet i processen.

Överlids (i Askheim & Starrin, 2007) idé om att använda sig av empowermentstrategier som ger starkare socialt kapital är något vi vill ta fasta på (s. 58-61). Empowerment som sker med hjälp av social mobilisering och Communityempowerment kommer vara en av våra starkaste utgångspunkter (Amne i Henning & Renblad, 2009, s. 53-62).

Figur 1 tycker vi på ett tydligt sätt tar med hur empowerment verkar i olika dimensioner och att varje dimension har olika nyckelelement som ger olika resultat av empowerment (Henning & Renblad, 2009, s. 214).

RESULTAT, TOLKNING OCH ANALYS

I följande del av uppsatsen redovisar vi det material, i form av intervjuer, observationer samt litteratur, som vi har samlat in under vår vistelse i Argentina för att kunna besvara våra frågeställningar. Materialet vi presenterar följs av tolkning och analys.

Resultatet har vi delat upp i fyra delar som var och en är ämnad att besvara en av våra frågeställningar.

Kontexten kring de återtagna fabrikerna

För att förstå sammanhanget med de återtagna fabrikerna och den Argentinska krisen 2001 måste man söka förklaringen i ett längre historiskt, politiskt-ekonomiskt och socialt perspektiv med ett avstamp utifrån militärdiktaturen 1976. (Palomino, 2003, s. 116-117; Ruggeri, 2009, s. 20; A. Ruggeri personlig kommunikation, 15 mars, 2012).

Militärdiktaturen 1976-1983

1976 befann sig Argentina i en djup finansiell kris. Arbetslösheten och statskulden var stor, den inhemska produktionen låg och fattigdomen bredde ut sig. Samhället var polariserat mellan höger/vänster falanger, mellan stad/landsbygd vilket hade lett till att staten försvagats (Hedges, 2011, s. 30). Detta kom att bli början på den militärdiktatur som kom att vara mellan åren 1976 till 1982. Den 26 mars 1976 fängslades Isabel Perón, den dåvarande presidenten (och världens första kvinnliga president), av militärjuntan, ledd av befälhavare från armén, flottan och flygvapnet (Rapport, 2003, s. 738). Under namnet Proceso de Reorganización Nacional (Nationella omorganisationsprocessen) ville juntan få bukt med det kaos som rådde i Argentina.

De metoderna som juntan använde var: censur av medier, bokbål av böcker och tidskrifter, förbud mot politisk aktivitet, upplösning av regering och politiska partier, förbud mot att strejka, förbud för barer att ha nattöppet och förbud för män att ha långt hår. Och det svåraste som än idag utgör ett nationellt trauma var avrättningarna, tortyren och kidnappningarna av vuxna och barn (Hedges, 2011, s. 33). Enligt flera oberoende organisationer så räknar man med cirka 30000 mördade och försvunna människor (Amnesty International, 2009). Informant R4 berättar “jag hamnade inte i fängelse, men jag var tvungen att hålla mig gömd och lugn, annars tog de dig, och din familj. Mellan 76-80 begick de ett massmord.”

Staten behövde stärkas och läget i landet stabiliseras. Ekonomiskt stöddes landet av utländska banker och den nyliberala Washington-consensuskolan⁶ som tenderade att försvaga välfärdsstaten, att avindustrialisera samhället och framför allt främja den finansiella sektorn. (Fiorucci & Klein 2004, s. 30). Socialt kom läget att bli än mer svårare för Argentinas befolkning då fattigdomen kom att öka (Rapoport 2003, s. 835). Denna diktatur kom att få ett slut i och med nederlaget av det krig som Argentina inlett genom att militärt försöka återta Falklandsöarna från Storbritannien (Rapoport, 2003, s. 785). Efter förlusten av Falklandskriget, de ökade sociala protesterna i landet och den internationella opinionen mot landets ständiga brott mot de mänskliga rättigheter, tvingades juntan att utlysa val (Rapoport, 2003, s. 876; Fiorucci & Klein 2004, s. 30)

Demokratin under Alfonsín 1983- 1989

Vinnare i valet blev Raúl Alfonsín. Ett av hans vallöften var att ställa de ansvariga under militärdiktaturen inför rätta vilket han kom att göra i viss mån. Under hans år som president lyckades han enas med Chile om territoriella tvister, och till en början bromsa den skenande inflationen. Fokus låg dock på de demokratiska rättigheterna som kränkts under militärdiktaturens år. Alfonsín lyckades aldrig uppnå ekonomisk stabilitet vilket ledde till att han förlorade nästa val. (Rapoport, 2003, s. 876,898,905,924)

90-talet och Menem

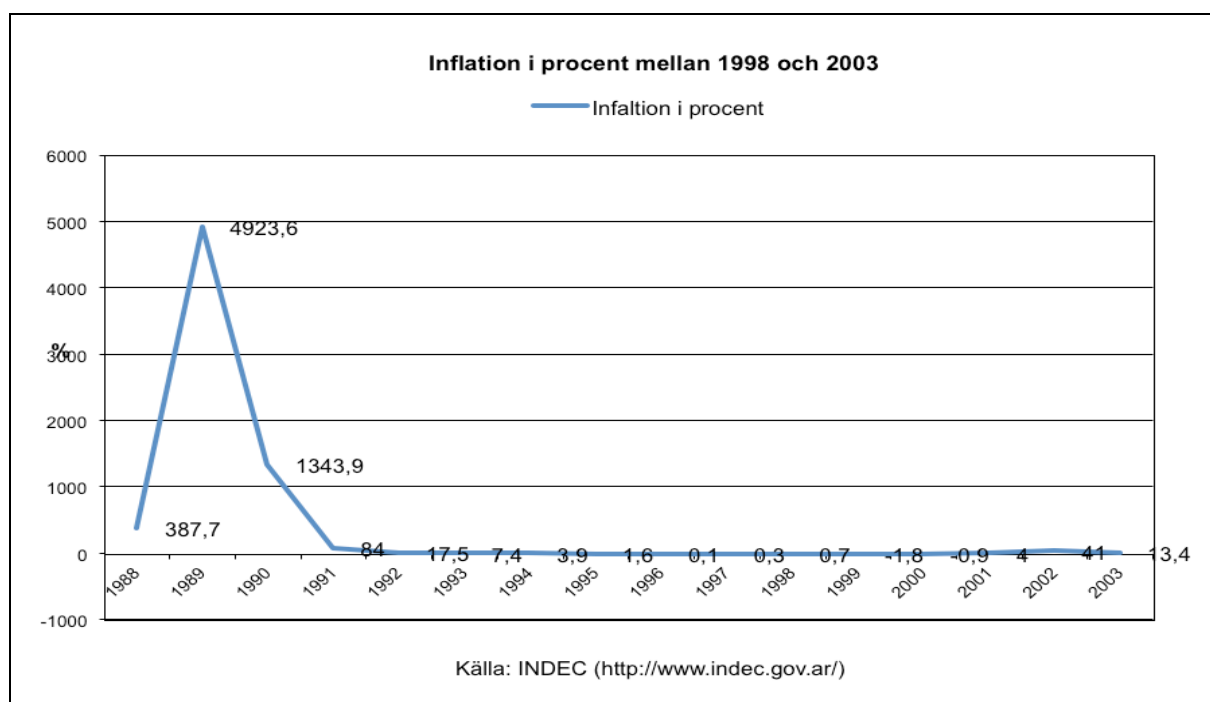
För första gången sedan 1928 efterträdde en argentinsk president en annan efter ett demokratiskt val. 1989 överlämnade Raúl Alfonsín presidentposten till Carlos Menem. Menem kom att fortsätta på den redan påbörjade linjen med Washington skolan och några av de första lagarna Menem antog förutom att ge amnesti fört de ansvariga under militärdiktaturen var att godkänna en utförsäljning av de stora statliga företagen såsom, telefonbolaget, flygbolaget Aerolinas Argentinas, järnvägen, tv kanalerna, olje- och gasbolagen samt de statliga vägnäten (Rapoport, 2003, s. 991). Det ekonomiska läget i landet hade vid denna tidpunkt förvärrats med en hyperinflation och för att dämpa denna beslöt regeringen, i samråd med IMF⁷, att binda den dåvarande valutan Austral till den amerikanska dollarn vilket lyckades väl (IMF, 2004, s. 3).

⁶ För mer information Washington konsensus se:
<http://www.cid.harvard.edu/cidtrade/issues/washington.html>

⁷ Internationella Valuta Fonden

Lösningen på den ekonomiska lågkonjunkturen var att driva en extrem nyliberal politik, avregleringar av produkt-och arbetsmarknaden och en liberalisering av utrikeshandeln (IMF 2004, s. 29).

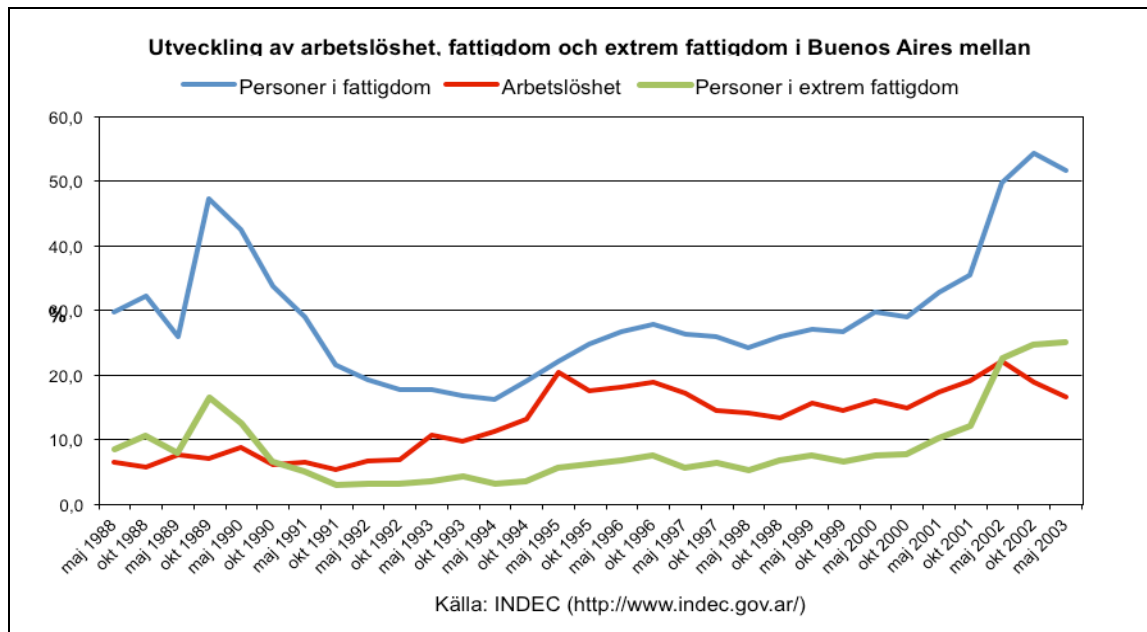
Under åren 91-98 utvecklades Argentinas ekonomi till att bli den snabbast växande i hela Latin Amerika och inflationen var fram till 2001 låg.

Figur 2

Detta ekonomiska klimat kom att gynna utländska investerare men medförde dock en utarmning av den inhemska produktionen, då många små och mellanstora företag fick slå igen eller kom att ombildas till importörer av samma produkter som de innan själva tillverkat (Fernandez, 2011, s. 202; IMF, 2004, s. 3; Ruggeri, 2009a, s. 21)

Med den ökande arbetslösheten kom den ökande fattigdomen och mellan 1994 och 1998 ökade antalet fattiga med mer än 4 miljoner personer (Social Watch, 2000). Tabellen nedan visar antal arbetslösa, människor levandes under fattigdomsstrecket samt människor levandes i extrem fattigdom mellan åren 1990 och 2003 i Buenos Aires i procent.

Figur 3

Socialt sett blev detta början på en katastrof för landet. En studie från Världsbanken visar att 54 % av de som intervjuats innan 2001 och som kände en hopplöshet inför framtiden gjorde det av ekonomiska skäl medan 15 % gjorde det på grund av svårigheter med att hitta ett jobb (Världsbanken, 2004, s. 16). Under hela 2001 förvärrades krisen och i december samma år började argentinarna ana att den argentinska valutan skulle devalveras då IMF pressat Argentina att dels börja betala tillbaka sina lån och dels att det inte längre var hållbart att hålla kvar den argentinska peson bunden till den amerikanska dollarn. Detta kom att leda till en rusning till bankerna för att hinna ta ut sina besparingar. Regeringen som oroades för att en massiv kapitalflykt till utlandet lagstiftade om att uttag större än 250 pesos inte fick göras (IMF, 2004, s. 61). Ilskan mot den sittande regeringen och mot politikerna generellt var massiv och protesterna och massdemonstrationerna lät inte vänta på sig.

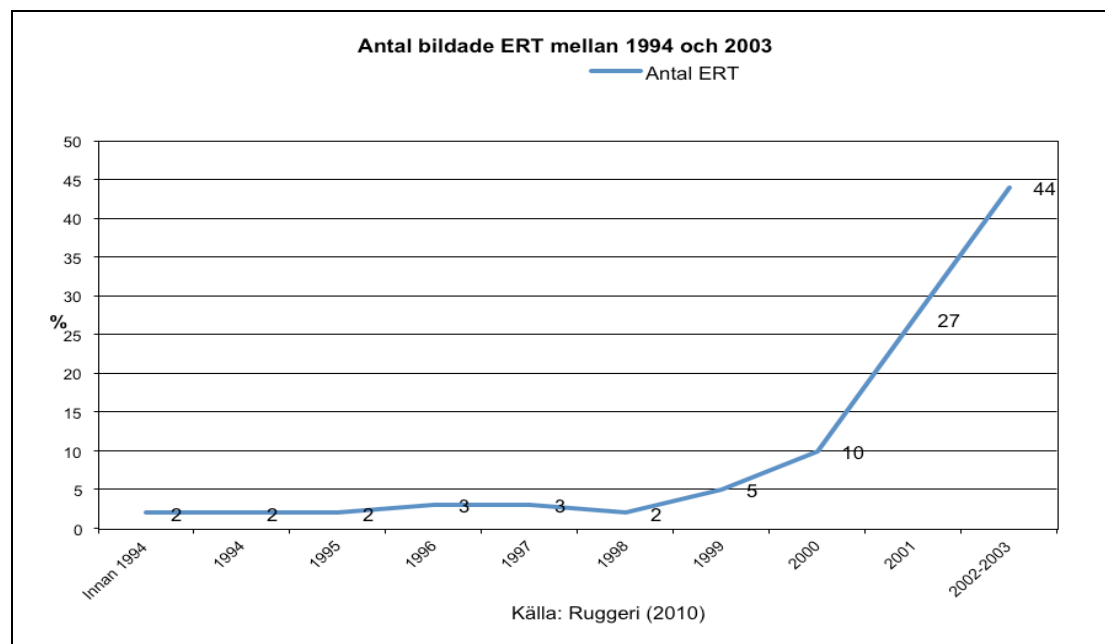
2001-krisen

Efter att folkmassor börjat plundra matvaruaffärer och försökt bryta sig in i banker utlyste den sittande presidenten De La Rúa den 19 december 2001 undantagstillstånd. (Fiorucci & Klein, 2004, s. 34-35). Dessa protester sågs först från politikerna och massmedierna som ett medelklassuppror där man ville få tillbaka sina sparade pengar. Men det visade att stödet för dessa protester kom från samhällets alla kanter och det gemensamma slagordet blev "Que se

vayan todos” (låt dem alla gå, syftandes på politikerna) vilket kom att bli en realitet då 4 presidenter tillsattes och avgick inom loppet av 10 dagar (Fernandez, 2011, s. 37-39; IMF, 2004, s. 57).

ERT

Ur de villkor som här tidigare beskrivits uppstår ERT som en desperat reaktion från arbetarnas sida för att kunna behålla sin inkomstkälla och på så sätt undgå den sociala marginaliseringen som arbetslösheten med säkerhet skulle inneburit. Fenomenet med ERT var inget nytt men kom att explodera kring 2002. 2010 uppskattas det totala antalet ERT till cirka 200 ERT med cirka 10 000 arbetare. (Ruggeri, 2010, s. 9)

Figur 4

Men att arbetarna helt enkelt tog över fabrikena är att förenkla processen. För många av de återtagna fabrikena skedde övertagandet i ett första steg genom ockupation. Detta då många av företagens ägare antingen försökt försätta företagen i konkurs, tömma företaget på inventarier eller på annat sätt slippa betala ut skulder och uteblivna löner (Ruggeri, 2009a, s. 43). Dessa processer fick en stor betydelse då idén om äganderätten och dess okränkbarhet kom att ifrågasättas. År 2004 lagstiftades om möjligheten om expropriering av företagen. Ett kriterium var att en expropriering enbart kunde ske till en juridisk person, vilket föranledde att 94 % av alla

ERT valt att organisera sig i kooperativ form (a.a. s.22). Ruggeri menar att själva ockupationen bara var ett första steg i processen av återtagandet. Nästa steg var de långa juridiska processerna som ibland kom att vara i flera år (a.a. s.46).

Pompeya

Tryckeriet Pompeya grundades 1923 i Buenos Aires och till en början tryckte företaget broschyrer och foldrar till mediciner. 1976 kom tryckeriet att ändra inriktning och trycker sedan dess bl.a. böcker och kataloger om konst. I början av 2002 försattes företaget av den dåvarande ägaren i konkurs. Denna konkurs var i realiteten ett sätt för ägaren att slippa betala tillbaka skulder till fordringsägare samt lön till de arbetare som var kvar, vilket då uppgick till en hel årslön. Utifrån den konkurslagstiftningen som fanns vid denna tid skulle eventuella tillgångar betalas ut i en viss ordning, där skulderna till de anställda kom sist av allt.

När ägaren en dag kom in och ville plocka med sig några av maskinerna förstod arbetarna att han egentligen ville tömma palatsen på inventarier. Åtta av de arbetarna som arbetade kvar valde då att ockupera fabriken genom att barrikadera sig i den. I åtta månader sov de på fabriken medan polisen utanför förhindrade att material skulle komma in eller ut i fabriken då arbetarna inte fått tillåtelse att fortsätta produktionen. Genom att slå upp ett hål i väggen mellan fabriken och grannen kunde arbetarna smuggla material och böcker in och ut och fortsätta produktionen. På detta sätt kunde de överleva ekonomiskt under själva ockupationsfasen.

Det var inte enbart den närmaste grannen som ställde upp för arbetarna utan även kvarterets invånare, arbetarnas egna familjer, hundratals aktivister och arbetare från andra ockuperade fabriker som alla kom till deras undsättning när polisen gjorde försök att ta sig in. "Si tocan a una tocan a todas" (om de rör vid en rör de vid alla) kom att bli ett uttryck som inte bara inkluderade ERT utan även andra informella nätverk som uppstått efter den 19-20 december 2001. (N. Polti, personlig kommunikation, 13 mars, 2012; IISH 2005; Ruggeri, 2009a, s. 41). Att "röra" vid ett ERT kunde även komma att kosta dyrbara politiska poäng. (Fernandez, 2011, s. 207). R1 förklarar att detta var en tid av sammanhållning som fanns i hela landet men som i nuläget svalnat. "Det var en tid då det inte fanns så mycket att försvara utan mer att erövra" fortsätter R1. I december samma år slog Buenos Aires stad fast att Pompeya skulle överlåtas i två år till det nybildade arbetarkooperativet. Två år senare slår staden fast att övertagandet ska bli permanent (CEDOM, 2002)

Socialpolitiskt perspektiv

Detta avsnitt är baserat på litteratur och en intervju med statstjänstemännen Rosanna De Bonis och Augustina Colarieti på *Ministerio de Desarrollo Social*.

Argentinas socialpolitik styrs på olika nivåer, på ett nationellt plan men även lokalt i provinserna och kommunerna. Samarbete mellan dessa instanser förekommer också (Världsbanken, 2003, s. 128).

Som viktigt tema för att sätta in ERT i en socioekonomisk kontext nämner Colarieti och De Bonis neoliberalismen och det politiska styret under Menem. Menem drev en nyliberal politik enligt Washingtonskolan och sålde bland annat ut stora delar av de statliga företagen (Rapoport, 2003, s. 991). Precis som många andra vi träffar berättar de om det fruktansvärda 90talet som blev förödande för så många människor.

Krisen förde med sig stora sociala problem som arbetslöshet, fattigdom, ojämlikhet och utanförskap som starkt påverkade strukturerna i det argentinska samhället (Världsbanken, 2003, s. 62). De Bonis och Colarieti berättar att det fanns många fall av människor från medelklassen som tidigare haft det gott ställt som till följd av krisen förlorat sina hem, arbeten och ibland även familjer. Detta var otänkbart innan krisen, menar Colarieti. De kunde också se hur människor som levt på gatan under en längre tid började utveckla olika typer av informellt arbete, till exempel ”*los Cartoneros*” som vi nämnt tidigare. Dessa arbeten kom man så småningom att reglera inom ramen för ett program där man från statens sida stöttade de informella arbetarna genom att hjälpa till att organisera arbetet och tillhandahålla specifika ställen att samla skräpet. Numera arbetar många *Cartoneros* i kooperativ, på så sätt får de också möjlighet till bidrag från gatu och fastighetskontoret (*el espacio público*). Det möjliggjorde också för socialarbetare att hjälpa familjer genom matpaket, bostadsbidrag, missbruksproblem eller familjevåld.

De berättar hur bostadsbidrag innan krisen var något otänkbart, socialpolitiken har förändrats utifrån de nya behoven som uppstått i samhället. Tidigare var alla sociala hjälpprogram knutna till politiska organisationer vilket innebar att behövande människor var tvungna att slutas sig till olika politiska sammanslutningar för att få hjälp via den. De behövande var på så sätt beroende av att hålla sig väl med ledarna för gruppen som distribuerade bidragen. Hjälpen som fanns då bestod av matlådor. Socialtjänsten hade på så sätt varken kontroll över utdelningen eller

möjlighet till uppföljning. Det viktigaste stödprogrammet som fanns vid tiden för krisen var *Jefes y Jefas de hogar* och innebar att behövande kunde arbeta ett visst antal timmar i sitt närområde mot en mindre summa pengar (a.a. s. 137). Detta var visserligen viktigt när det fanns, menar De Bonis, men inte hållbart i längden.

Runt 2003 började de sociala myndigheterna stötta familjer direkt, utan mellanhänder, med pengar istället för mat (a.a. s. 136) och på senare år finns bättre metoder för detta. På så sätt vill de undvika problem med klientelism⁸ och korruption hos mellanhänder. Flera aktörer inom det sociala arbetet är eniga om att de sociala stödprogrammen vid tiden för krisen inte bara var präglade av klientelism och korruption, de var också långsamma, ineffektiva och följdes inte upp. (a.a. s. 67).

Det har skett ett paradigmskifte av värden, från det individualistiska 90talet till en ökad solidaritet och delaktighet (a.a. s. 67). Socialpolitiken har både förändrats på grund av politiska ideal, men också för att de blir bättre på vad de gör och utvecklat arbetet, berättar Colarieti. Förr handlade det mindre om kontexten och mer om vad som passade in i de politiska värdena, menar hon och tillägger: ”Idag analyserar vi bättre och arbetar mer systematiskt, både akutstyrt men också kombinerat med en helhetssyn, förebyggande arbete och uppföljning”.

De Bonis och Colarieti menar att krisen synliggjorde luckor hos staten som den idag försöker täcka. Staten har bestämt sig för, att det som hände 2001, aldrig ska behöva hända igen. I världsbankens rapport vittnar flera organisationer i Argentina om statens frånvaro vid den akuta sociala krisen, staten tog inte ansvar för de basala behoven de borde tillhandahålla. De är överens om att det behövdes en mer närvarande stat och mindre marknad (a.a. s. 66). Colarieti menar att det är lätt att göra en analys av hur staten förändrats, förut fanns den inte och nu finns den där, säger hon. När vi frågar om hur relationen mellan hjälpsökande och socialarbetarna som representerar staten ser ut, berättar de om hur alla argentinare upplevde och led av krisen, såväl tjänstemän som arbetare, på så sätt delade de upplevelserna och kunde förstå varandra. De Bonis säger: ”Folket kom till staten och bad om hjälp, nu kommer staten till folket i form av uppsökarprogram”.

⁸ ”term som har sina rötter i det antika klientbegreppet och betecknar olika sätt att bygga upp och politiskt utnyttja klientrelationer” (Nationalencyklopedin)

ERT och socialförsäkringarna

Detta avsnitt baseras främst på intervjun med Natalia Polti vid *Facultad Abierta*, information som även finns i kapitel 11 i boken *Empresas Recuperadas* där hon är medförfattare (Calderón et al. i Ruggeri, 2009a).

Målet för Poltis forskningsgrupp när de arbetade med ERTs relation till socialförsäkringarna var att försöka göra något som verkade väldigt komplext lite enklare. Detta var dock bara början på en krånglig process av att försöka förstå det argentinska socialförsäkringssystemet, vilka möjligheter och begränsningar som fanns och hur man skulle kunna lösa de problem som uppstod.

Å ena sidan finns det ingen lag som reglerar arbetssituationen för arbetskooperativ, den enda rättsliga ramen som finns är en lag som är för kooperativ generellt som inte alls är anpassad för ERT. Lagen är dessutom från 1973 och har ingenting med dagens ekonomi att göra, menar Polti. Eftersom ERT fungerar på samma marknad som andra privata företag betyder det att de måste kunna fakturera, göra banktransaktioner, försäkra de som arbetar och betala skatt för att täcka för socialförsäkringar. För att kunna göra allt det här behövs en juridisk form som är anpassad till det unika som kännetecknar ERT. Den måste tillåta medlemmarna att kollektivt äga maskinerna och fastigheten, se att de inte är anställda men heller inte frilansande utan arbetare. Eftersom det inte finns någon sådan hamnar alla ERT-arbetare i en juridisk gråzon. Detta innebär en mycket ogynnsam situation för arbetarna bland annat vad det gäller socialförsäkringarna.

Socialförsäkringssystemet i Argentina är tänkt utifrån arbetare som är anställda och i en beroendesituation till en arbetsgivare som tar ansvar för socialförsäkringarna. Det systemet kallas SUSS, Sistema Unica de Seguridad Social (Ungefär: det enda socialförsäkringssystemet). Vad man får ut av socialförsäkringssystemet är beroende på vad man bidrar med, de har inga inslag av det generella system som finns i Sverige.

Socialförsäkringssystemet består av fem komponenter: Hälsöförsäkring, pensioner, arbetslöshetsförsäkring som är den som har minst täckning och bara gäller för de som arbetar vitt, har betalat in de senaste sex månaderna och bara om man blivit uppsagd utan orsak, inte om man själv misslyckats med att sköta sina uppgifter. Den tredje är familjerelaterade försäkringar såsom graviditet, adoptioner, skolhjälp till exempel och den sista är arbetsskadeförsäkringen. Arbetsskadeförsäkringen kontrolleras av staten som måste inspektera arbetsplatserna och se att man har gjort allt man kan för att undvika och förebygga skador, sedan kan man få rätt att bli

försäkrad. Fortfarande är det dock bara en arbetsgivare som kan betala de avgifterna enligt lag. Eftersom ERT kooperativ inte har någon kollektiv arbetsgivare kan de inte täckas av detta. Ett motiv till att lagen är utformad så är att arbetsgivare inte skall kunna undvika att betala skatt och arbetsgivaravgifter genom att kalla sig kooperativ.

För att inkludera även människor som jobbar svart skapade den argentinska staten *El Monotribúto* som är en skatteform som var menad att inkludera alla. Den består av två delar, en som är skatt och moms på det du tjänar och en annan som ger en kalkyl över hälsoförsäkring och pensionen. Istället för att betala hela beloppet (219 pesos) som det kostar att få socialförsäkringar betalar de 39 pesos och resten täcks av staten.

Detta är den enda formen i dagsläget som passar för arbetarna inom ERT. Det innebär att de bara täcks av två av de fem komponenterna inom socialförsäkringssystemet: Hälsoförsäkring och pension. De flesta arbetarna på ERT har dock en privat akut sjukförsäkring eller en personförsäkring som täcker deras kostnader i dessa fall. Detta innebär dock höga merkostnader för dem och de privata alternativen täcker sällan för lönerna för sjuka eller skadade arbetare så att företaget kan hitta en ersättare under tiden. Det hade varit en väldigt bra lösning för alla om ERT-arbetare skulle kunna täckas av den försäkringen, menar Natalia.

Hälsoförsäkringen som arbetarna på ERT har är ett basutbud som kallas PMO (*el plan médico obligatorio*). Även den är baserad på hur mycket du betalat in. Ju mer pengar desto bättre vård. Pensionen de får är ett minimibelopp baserat på det de betalat till *Monotribúto*, där finns det inga graderingar. De har heller inte tillgång till det de tidigare betalat in till pensionen eftersom pensionssystemet bara bygger på de sista 10 åren som anställd.

Det finns mycket få saker i det argentinska socialförsäkringssystemet som inte är kopplad till att vara anställd. Det finns bidrag men de är mycket låga och går bara till de som är allra svårast utsatta. Tjänar du mer än minimilön kan du inte få bidrag.

Att hitta en lösning är inte heller så lätt som man skulle kunna önska eftersom det finns olika linjer inom ERT om hur man vill att socialförsäkringarna för ERT ska se ut. Förslagen på förbättringar går ibland emot varandra och det finns flera alternativ. Ett är att det ska finnas en ny juridisk person för just självstyrda företag såsom ERT som varken är anställda eller oberoende/frilans. Ett annat att man ska få möjlighet att fortsätta betala till pensionen på det gamla sättet om man är nära pension. Ett tredje är att det ska finnas en lag som reglerar arbetet med just arbetskooperativ som ERT.

När vi pratar om hur relationen mellan ERT och staten är generellt skrattar Polti, det beror på om det är val eller inte säger hon. Det finns de som har använt sig av ERT på ett fult sätt för att värva väljare men sanningen är den att det inte finns någon reell politik kring detta. Ett problem med detta finns hos ERT själva eftersom de inte är överens och inte kan driva en gemensam linje, men det skulle verkligen behövas en tydlig och seriös politik på nationell nivå, säger hon.

Levnadsförhållanden

Här nedan kommer vi att presentera de svar vi fått av våra respondenter på Pompeya som rör deras levnadsförhållanden. Dessa svar är ämnade att besvara fråga två i frågeställningarna om hur processerna av återtagandet av Pompeya har påverkat arbetarnas levnadsförhållanden. Empirin som presenteras avslutas med en sammanfattande tolkning. Vi inleder med en kort presentation av våra respondenter.

R1 är 39 år och har arbetat på tryckeriet i 21 år. Han berättar att han arbetar i administrationen.

jag ägnar mig specifikt åt att bemöta kunder och leverantörer och att räkna ut kostnaderna, göra budgeten kan man säga, jag har också uppgifter som fakturering, ja, administrativa uppgifter. (R1)

R2 är 50 år och har arbetat på tryckeriet i 31 år. Han har alltid arbetat vid en av maskinerna (printern) och har sedan kooperativet bildades, som han själv beskriver det: ”på senare tid så har jag varit den som kontrollerat produktionen, men jag har alltid varit vid maskinen.” (R2)

R3 är 31 år och började arbeta på fabriken år 2002 han arbetar deltid på fabriken och deltid som lärare på en skola. Han var själv inte delaktig i själva ockupationen och hans första arbetsuppgifter var att starta upp den kulturförening som finns i fabriken lokaler. Han var dock med om en ockupation av ett annat ERT. Han blev senare tillfrågad att börja jobba med själva produktionen.

Så jag började komma hit, till en början att sätta upp det här kulturella centret, vi städade upp och spånade om vad man skulle kunna ha för aktiviteter. Och under den processen så behövde de folk och de frågade mig om jag var intresserad. Och det gjorde det. Så jag lärde mig det grafiska jobbet här. (R3)

R4 är 51 år och har varit på tryckeriet sedan 1984, i 28 år. Han är huvudansvarig för två av maskinerna. ”Kooperativet kom till då R2 kom fram till mig och sa att vi skulle bilda ett kooperativ. Och jag frågade honom vad det var. Jag hade ingen aning men sa att vi skulle testa det istället för att samla kartonger.” (R4)

R5 är 52 år och kom till tryckeriet 2005 och var därmed inte delaktig i att ta över fabriken. Innan dess hade han varit utan fast arbete i fyra år.

Jag var *creative director* på en reklambyrå ... Och i och med krisen 2001 blev vi alla av med jobben. ... jag var nästan fyra år utan att hitta ett riktigt fast jobb, jag jobbade men det var liksom lite flytande. Som alla vid den tiden. Jag fortsatte och delade ut CV och gick på intervjuer och allt. ...jag är manuell bokbindare för inbundna böcker, sådana man gör för hand, och här behövde man göra 5000 böcker om tryckeriernas historia, inbundna och lyxiga, de sökte en bokbindare, och eftersom jag hade lämnat mitt CV här ringde de och jag började jobba. (R5)

ARBETSFÖRHÅLLANDEN

Flera av respondenterna berättar att de haft kvar samma ansvarsområden även efter bildandet av kooperativet, ett beslut som R3 förklarar med att ett rotationssystem inte är praktiskt då flera av arbetsuppgifterna kräver en slags specialisering. R3 förklarar att man med tiden lär sig uppgiften och att då behöva rotera, skulle vara som att alltid ta två steg tillbaka. I det första skedet av återtagandet diskuterades det om möjligheten att byta arbetsuppgifter men majoriteten var nöjd med den uppgiften de hade. Ett undantag är R2 som berättar att han under sträckan på tio år gått ifrån att vara vid maskinerna till att vara den som kontrollerar produktionen och ansvarar för de sociala politiska relationerna utåt. Under intervjuerna framkommer det dock att de alla hjälps åt om det är mycket att göra och att de i praktiken inte är så fast förankrade vid enbart en arbetsuppgift som de varit då arbetat som anställda.

BOENDE SITUATION OCH FAMILJEFÖRHÅLLANDEN

Av intervjuerna framgår det att alla har ett tryggt boende genom att antingen hyra eller äga sitt eget hem. Två av de intervjuade vittnar om hur viktigt deras hem är då de själva varit med och byggt det. Respondenterna berättar att deras boendesituation inte förändrats på grund av krisen eller i samband med bildandet av kooperativet. När de berättar om de gånger de flyttat har det enbart varit på grund av skäl som inte haft med krisen att göra, som att någon brutit upp ur ett förhållande och flyttat isär eller flyttat ihop med en ny partner. Även om ekonomin varit mycket ansträngd innan och under krisen så anser flera av dem att de haft stöd av familj och släkt och att detta har gjort att de inte behövt flytta. Just familjens, den nära och utvidgade, samt de sociala nätverkens betydelse är något som även Trincherro bekräftar under vår intervju med honom på UBA.

Alla respondenter på tryckeriet lever i en relation. R2, R4 och R5 har alla barn medan R1 och R3 lever ihop med sin respektive. Ingen av respondenterna nämner explicit att processen av att bilda kooperativet förändrat deras familjeförhållande. De förändringar som skett kan anses vara de som normalt brukar ske under en människas livslopp, föräldrar som går bort, relationer som tar slut och barn som flyttar hemifrån. Under intervjuerna kommer upp hur viktig familjen har varit för de intervjuade och vilken betydelse den haft som stöd under själva ockupationen av fabriken, en tid då de inte fick ut någon lön. R1 berättar att han varit helt beroende av sin flickväs inkomst medan R4 förklarar att hans syster och bröder var de som hjälpt honom mest.

UTBILDNING

De intervjuade nämner att de huvudsakligen fått sin grundutbildning genom att börja jobba som lärling eller med enklare uppgifter på tryckeriet och allteftersom tilldelats mer ansvarsfyllda uppgifter. R5 är utbildad grafisk designer medan R1 läst två år sociologi vid universitet. R3 är utbildad lärare. De intervjuade på fabriken berättar att de haft möjligheten att vidareutbilda sig genom *Gutenberg*, en grafisk skola vars kurser subventionerats av staten för att stärka de återtaga fabriken.

”Utbildningen jag har är som alla på fabriken, att börja jobba här, att sopa och att lära sig arbetet. Nu sköter jag två av maskinerna.” (R4)

HÄLSA

Ingen av arbetarna uttrycker att de har några större bekymmer med sin fysiska hälsa och anser att de förändringar som skett är biologiska och på grund av att de blivit tio år äldre. När vi frågat dem om huruvida de känner sig stressade över något så har det framkommit att det finns en viss stress kopplad till arbetsplatsen. Dels de stunder på året då de har mycket att göra på arbete men även en viss stress över de stunder tryckeriet har mindre beställningar, vilket direkt inverkar på arbetarnas personliga ekonomiska situation. Detta är dock inget respondenterna på tryckeriet tar upp under intervjuerna som något större problem. Två av respondenterna anser att de även innan återtagandet av fabriken ofta känt sig stressade.

FRITID, SEMESTER OCH ARBETSTID

På vår fråga om vad R1 brukar göra på sin fritid svara han lite skämtsamt: ”hur menar du med fritid? Vad är fritid?” Respondenterna ger oss exempel på vad de gör på sin fritid, som att de spelar eller tittar på fotboll, umgås med familj och vänner, spelar gitarr, fotograferar eller går på bio. Både R1 och R2 berättar att de ägnar eller har ägnat sig åt frivilliga medborgliga aktiviteter genom att vara politiskt aktiva eller arbeta med ungdomar i sitt kvarter. Flertalet anser att de inte har så mycket fritid och att fabriken är en stor del av deras liv. R3 anser att arbetsplatsen, och det den representerar i form av kamp för ett annat sätt att leva, kombinerar nytta med nöje.

”Om jag inte reser iväg så är jag i stort sett här. För det är alltid någon som ringer till en. Så ibland när jag är hemma stänger jag av allt för att inte vara tillgänglig och att de själva ska lösa problemen här på tryckeriet” (R2).

De intervjuade på tryckeriet har alla rätt till lika mycket semester oavsett hur länge de arbetat och kan ta ut mellan två och tre veckor semester per år. Detta är beroende på hur kooperativets ekonomi ser ut. I intervjuerna framkommer att de inte kan ta ut sin semester när de vill och är tvungna att turas om för att kooperativet ska kunna producera och inte behöva hålla stängt. De är medvetna att de på en annan arbetsplats troligtvis skulle ha rätt till upp till fem eller sex veckor semester. R5 antyder dock att det inte är så dumt ändå.

”...kanske har jag mer tid nu, här kan man ta en dag extra och det gör inget, på ett privat företag måste du vara där en viss dag. Men, det kanske är bättre nu än på den tiden vad det gäller semestern. Eftersom allt är mer flexibelt, så är det inte så mycket problem.” (R5)

Arbetarna förklarar att deras arbetstid är flexibel, och att det finns både positiva och negativa aspekter rörande deras arbetstid. R1 berättar att de arbetar 44 timmar i veckan men verkligheten vittnar om att de alla spenderar mycket mer tid på arbetsplatsen än så. Det framkommer att då de numera har ansvar för verksamheten också är tvungna att arbeta tills jobbet blir klart. Intervjuerna vittnar om att de inte bara jobbar över men även är delaktiga i de sidoprojekt som organiseras i tryckeriets lokaler. Vi kunde observera hur de anställda under en dag alternerade arbete med att ställa i ordning lokalen på övervåningen inför en tango konsert som anordnats av tryckeriets kulturella förening. Kooperativets medlemmar närvarade samma kväll på konserten som varade fram till klockan 23.30 då de åkte hem.

Majoriteten av de intervjuade uttrycker sig ändå positivt om förändringen av arbetstid jämfört med hur det sett ut när de arbetat som anställda. Ett skäl till varför de känner så, och som tydligt

framkommer under intervjuerna, är den autonomi de erfar över att själva kunna bestämma över sin arbetstid. Flera av de anställda tycker även att arbetet inte är lika intensivt som innan då de nu kan ta rast när de vill samt att de samlas och dricker *mate*⁹ och äter lunch ihop.

Det är inte som förr då man stämplade in klockan sju och gick hem vid fyra, då jobbade man oavbrutet. Nu är det inte så, vi tar paus och äter ihop dricker *mate* ihop på morgonen. Det finns ingen som tvingar dig att jobba, men vi måste jobba utan att någon säger till en. Man vet att det man får med sig är det man genererat genom sitt arbete. Det är inte så att det kommer en ägare och ger dig en lön.
(R3)

Ett undantag är R5 som med ett förflutet inom reklambranschen menar att det är tvärt om jämfört med hans tidigare arbetsplats. Han anser att han numera arbetar nonstop och att det tidigare arbetet hade inslag av kreativitet vilket gjorde arbete lättare.

MEDBORGLIGA AKTIVITETER

Tre av de äldre respondenterna, som alla är i femtioårsåldern, beskriver att intresset för medborgerliga aktiviteter är litet eller att det svalnat. R4 menar att han är politisk på grund av det som hänt på fabriken men att han aldrig varit politiskt intresserad på grund av att politiken är så korrumpörande. Han säger dock att han demonstrerar om han behöver. R5 har ett förflutet som aktiv inom den oppositionella politiken under diktaturen och att han håller sig uppdaterad av det som händer men att han är trött och inte heller har lust då han har familj och barn. Även han nämner att han demonstrerar för att stötta andra. R2 säger att han är intresserad av de sociala frågorna men att han aldrig skulle kunna vara politiskt aktiv då han alltid ifrågasatt politiken och inte skulle kunna tänka sig tillhöra den sida han ifrågasätter. Han beskriver under intervjun hur han ideellt arbetat med ungdomar i sitt kvarter under en längre tid och nu kunnat vara med om att bygga upp en idrottsanläggning för dessa ungdomar. När vi som avslutning av intervjun med honom frågar om han vill tillägga något säger han:

Jag skulle vilja citera "el Ché": där det finns en orättvisa där borde vi alla vara. Och det tror jag var det som skedde här...// ...Och det är bara det, att era klasskamrater och de som läser er uppsats får en medvetenhet om att det finns en värld som inte syns, och ibland är det så att om den inte syns är det för att man inte vill se den. Så det ligger i allas händer att förändra det raster, schema som systemet, samhället tvingar oss på och som gör att vi inte ser längre än vad De vill att vi ska se. Så blir människan till. Det är ett system som hittats på av någon som har makt. Och den makten borde vara folkets, människornas eller hur? Där människorna bestämmer över sina egen framtid. Och det är det som håller på att hända. Vi märker att vi är makten och att vi kan få systemet i gungning. Så att den nya generationen tar ställning för att det inte ska fortsätta.

⁹ Mate är en populär dryck i Argentina som framställs av växten *Hierba mate*.

R1 berättar att hans politiska aktivitet varit stort sedan barnsben och fortfarande är det. Han är idag medlem i ett vänsterparti något han lägger ner många timmar på. R3 beskriver sig inte som politiskt aktiv men menar samtidigt att arbetet på Pompeya för honom är ett ideologiskt ställningstagande. Han berättar även att han arbetar med kriminella ungdomar och tar med dem till fabriken för att som han säger: "...visa dem en annan typ av verklighet."

SOCIALA RELATIONER

Under intervjuerna framkommer att gemenskapen och solidariteten som uppstått i samband återtagandet av fabriken gjort att arbetsplatsen förvandlats från ett ställe där man tidigare inte haft någon särskild relation till produkten man tillverkade till att komma relatera arbetsplatsen som sitt hem och arbetskamraterna som sin andra familj.

Dessa svåra situationer de gemensamt upplevt har förstärkt sammanhållningen och skapat starka emotionella band vilket kommer fram under intervjun med R3 där han beskriver hur han och R4 möttes i omklädningsrummet i en tid allt var mycket svårt för Pompeya.

"...det var som att vi förstod att: jag vet inte hur det här kommer att gå men jag vet att det är tillsammans."R3

Även relationen till de övrigas familjer har stärkts då dessa varit närvarande och delaktiga, dels under själva ockupationen men även på så sätt att några av arbetarnas barn periodvis jobbat på tryckeriet.

EKONOMI

"Det börjar med en absolut krissituation, det fanns praktiskt taget inga inkomster, och jag var helt beroende av min flickväns inkomst...//...innan vi tog över var det hemskt, den ekonomiska situationen var väldigt dålig för mig, men ur en annan aspekt var den väldigt dålig för hela landet." (R1)

Alla respondenter anser sig ha en dålig ekonomi i dagsläget. Men i relation till perioden innan och under krisen anser de dock att deras ekonomi förbättrats. Ett flertal gånger under intervjuerna framkommer att osäkerheten över att inte veta hur mycket man får ut i slutet av veckan är ett stort orosmoment, men att detta också är en del av att arbeta kooperativt. R1 anser att insynen i kooperativets ekonomi är positiv då han upplever sig ha en viss kontroll över kooperativet och att det på det sättet finns möjlighet att påverka framtiden något som de anser inte var möjligt under den tid då tryckeriet drevs i privat regi. R2 menar att han skulle kunna få mer betalt på en annan arbetsplats men att det inte är för pengarna som han arbetar på Pompeya. Respondenterna tar

även upp ett skäl till att de på ett personligt plan klarat av att överleva ekonomiskt varit på grund av det stöd de fått från familj och släkt. Även grannar i kvarteret framstår som viktiga för ekonomin under den initiala processen av att återta fabriken. Arbetarna förklarar att deras ekonomi är tydligt sammankopplad med arbetsplatsens då de får lön beroende hur det går för tryckeriet.

TRYGGHET OCH SÄKERHET

När vi pratar med arbetarna på tryckeriet verkar de vara olika insatta i hur de är försäkrade. När vi ställer frågor om socialförsäkringarna får vi blandade svar. Med R3 diskuterar vi huruvida de jobbar svart eller inte. R3 är inte medlem i kooperativet utan jobbar extra där utan att vara försäkrad alls. Han har dock ett annat jobb där han är anställd och bättre täckning än de andra på kooperativet. Han vill poängtera att svartarbete handlar om att exploatera anställda, här är det arbetarna som exploaterar sig själva eftersom staten inte gett dem något annat alternativ, menar han. Han tycker att det är dåligt efter som man måste betala mer än som anställd för att få ut mindre i pension. Som anställd betalar arbetsgivaren en del och arbetstagaren en del vilket gör att du får ut mer i pension. Det pågår en politisk kamp om det där, säger han. R1 menar också att det är dyrt och dåligt även om han inte oroar sig nu då det är mer än 25 år tills han går i pension. R2 säger: ”Det verkar alltid fattas något och den (lagen, vår anm.) efterlevs aldrig. Och vi är där mittemellan och vet inte vad som ska hända, om det går hit eller dit. Om man tittar tillbaka på dessa tio år ser det ut som vi står starka men så är det inte. Ibland känns det som om vi står vid ravinens brant.”

R5 menar att det finns delar i försäkringssystemet som är bekymmersamma men anser att han har relativt bra täckning för ett så litet belopp. Nu är pensionen statlig men under Menem var den privat, berättar han. Tidigare fanns det arbetare från en del nordamerikanska företag som pensionerade sig med 200 pesos i månaden ”Det var som om man ville dö! När man har jobbat hela livet!”, säger han.

LIVSKVALITET

Arbetarna på kooperativet uttrycker generellt sätt att de har en god livskvalitet. R2 nämner att graden av livskvaliteten är utifrån de behov man har och att det inte bara har att göra med den ekonomiska situationen utan även goda sociala relationer och möjlighet till fritid. Förutom de

basala behoven som att ha mat för dagen, och någonstans att sova nämner arbetarna familj, släkt och tillgång till ett arbete som en grund för livskvalitet. R1 anser även att möjligheten att utvecklas som människa är bidragande till god livskvalitet. Flertalet av arbetarna anser inte att mycket pengar är viktigt för att ha god livskvalitet, men, som några påtalar, är en stabil ekonomi en grundförutsättning. R4 nämner att det var väldigt hårt under krisen och att han förlorade den standarden han var van vid men att han kämpade för att hans döttrar skulle kunna fortsätta studera. För honom är en del av livskvalitet att kunna skicka sina barn till skolan och att de får möjlighet att studera på universitet. Han anser även att kultur är viktigt för honom vilket han saknar då han numera mest pratar fotboll med arbetskamraterna medan han innan pratade om konst och litteratur. Han nämner att han måste ”resa som en sardin” för att komma till jobbet, att det tar två timmar för honom att ta sig till jobbet mot de 40 minuter det tog honom att ta sig till hans förra arbetsplats. På frågan om han skulle byta jobb om han kunde svarar han utan att tveka ja.

Tolkning

Det går inte att se att arbetarnas boendeförhållanden eller hälsa påverkats direkt av processen av att ta över arbetsplatsen. De skäl för förändring kan anses vara de naturliga som sker under en människas liv. Vad gäller deras medborgliga aktiviteter kan vi se att alla respondenter utom en har ett förflutet inom antingen politiskt eller volontär arbetet. Deras bakgrund samt de ideologiska uppfattningar som framkommer under intervjuerna anser vi vara ett skäl till att just de ockuperat sin arbetsplats samt stannat kvar fram till idag vilket styrks av Ruggeris undersökning från 2010 som menar att upp till 87% av alla ERT-arbetare, haft en tidigare erfarenhet av organisering i form av facklig verksamhet och att detta förts över när det kommit till kampen om att ta över fabriker (Ruggeri, 2010, s. 58-59).

Rörande respondenternas fritid och arbetstider ser vi tydligt hur detta påverkats negativt av återtagandet av tryckeriet. De beskriver att det inte har så mycket fritid, inte möjlighet att ta ut semester när de vill samt att de spenderar mer tid på arbetsplatsen än innan. De anser dock att detta är ett led i att de blivit mer självständiga och att det i och med denna nyvunna självständighet fått mer ansvar vilket de uttrycker som något positivt. De intervjuade beskriver även att de haft möjlighet att utbilda sig under de åren de ansvarat över Pompeya. De tre som

tidigare arbetat på Pompeya som anställda beskriver även att de fått sin nuvarande utbildning genom att arbeta sig uppåt i den hierarki som fanns då.

Vi kan inte se att de inte finns någon vidare säkerhet eller trygghet vare sig gällande respondenternas ekonomi eller gällande deras försäkringar, även då de till viss del är försäkrade i och med *Monotribúto*. Detta måste dock ställas i relation till den kontext när Pompeya som arbetarkooperativ uppstår och hur situationen såg ut innan och under den ekonomiska krisen då hela nationen var instabil. Då var situationen för de anställda katastrofal och de hade inte fått lön på ett år. Om de inte hade ockuperat tryckeriet hade de troligen gått ett mycket sämre öde till mötes. Trots en generell försämring av levnadsförhållanden har arbetarna valt att fortsätta arbeta på Pompeya och anser sig ha en god livskvalitet. Det kan förklaras med respondenternas egna värderingar och ideal om ett alternativt till det samhälle som de kritiserar under intervjuerna. Intervjuerna visar även att stödet från familjen varit av stor vikt för att kunna överleva ekonomiskt och att det moraliska stödet från omgivningen varit viktigt för arbetarna.

Upplevelse av empowerment

I det här avsnittet presenterar vi resultat, tolkning och analys av hur arbetarnas upplevelse av empowerment har påverkats av processen av återtagandet av tryckeriet Pompeya. Här besvarar vi den tredje frågeställningen.

JÄMLIKHET OCH DELAT BESLUTFATTANDE

Alla de intervjuade medlemmarna menar att det är mer jämlikt i kooperativet om de jämför med tidigare anställningar. Tre av respondenterna var anställda på tryckeriet även innan ockupationen medan de två andra har kommit till i efterhand, R5 var tidigare anställd på ett annat företag och R3 var med om en ockupation på ett annat stort företag i Buenos Aires under krisen. När det gäller hur jämlikheten har förändrats beskriver de lönerna, hierarkierna och delat beslutsfattande. R1 berättar hur löneskillnaderna tidigare snarast kunde beskrivas som en pyramid, med få i toppen och många längst ner. Att det fortfarande finns skillnader i lön är dock alla ense om. R2 berättar att det tidigare på tryckeriet fanns tio lönenivåer och att de nu har tre. De som har varit med länge och var med under ockupationen tjänar mer. Dock handlar skillnaderna idag om några hundra och inte tusentals pesos, som tidigare. R3 berättar att det varit på förslag att det ska finnas en maxgräns på 30 % i löneskillnader. Temat är något som ofta kommer upp för diskussion på

kooperativmötena (*las assemblies*). Från början, vid ockupationen, tjänade alla lika mycket men det har förändrats.

Alla respondenterna beskriver en positiv skillnad i att vara ett kooperativ och inte arbeta under en chef. Tidigare var det en chef som bestämde allt och nu fattar de besluten själva. R3 säger med eftertryck att det inte går att jämföra då med nu. Här blir allas röst hörda och alla får tycka till om allt, besluten fattas demokratiskt och den som är i minoritet får vika sig. R5 berättar: ”Här har vi alla samma rätt att tycka om saker och vara delaktiga i besluten, men det är klart att det finns skillnader. Orden som kommer från de som har jobbat länge väger ju tyngre än från den som just börjat.”

Alla beskriver de hierarkier som existerar nu på olika sätt. Gemensamt har några förklaringar att ansvaret är uppdelat, några har mer än andra. Det finns en person som har rollen som arbetsledare, för det behövs för ordningens skull, menar de. Sedan är det också skillnad i kunskaperna menar R1 och R5. Det man vet mer om har man mer att säga till om. R3 och R5 som kommit senare till kooperativet beskriver att de har mindre betalt och upplever sig ha mindre inflytande än de som varit med och grundat det. R5 säger: ”Jag ser att grundarna har mer auktoritet än vi som kom senare. Underifrån kostar det mer att försöka bryta isen.”

Tolkning och analys

Eftersom makt kan vara både befriande och förtryckande kan man försöka förstå den utifrån de som utsätts för den (Payne, 2008, s. 426-427). I fallet med arbetarna på tryckeriet har de tidigare upplevt sig maktlösa i sin arbetssituation, styrda av chefer och som undersåtar i hierarkier och sedan genom ockupationen tagit makten i sina egna händer. Detta kan förstås utifrån Askheim och Starrins (2007) beskrivning av empowerment som etablering av motmakt (s. 19-22).

Individen har en relation till samhället och genom att ta makten över sina liv på det sätt de gjort kan vi se hur empowerment processer har skett genom deras upplevelse av att ha mer jämlikhet och att de nu delar på beslutsfattandet. Jämlikhet och delat beslutsfattande är båda exempel på empowerment (Henning & Renblad, 2009, s. 214).

Jämlikhet är en av demokratins grundstenar och för att nå dit krävs empowerment av grupper med mindre makt för att de ska kunna vara delaktiga (Lambrecht i Henning & Renblad, 2009, s. 213). För att skapa mer demokratiska förhållanden på arbetsplatsen driver medlemmarna efter ockupationen värden om delat beslutsfattande, jämlikare löner och antihierarki. Genom att själva

vara delaktiga i och driva denna process beskriver de att det gjort dem starkare. Detta är ett tydligt tecken på empowerment (Henning & Renblad, 2009, s. 214-217; Askheim & Starrin, 2007, s 12; Payne, 2008, s. 436).

Även om de kommit en bit på vägen finns nya maktstrukturer som liknar de gamla även om det inte är lika markanta som förut eller lika påtagliga för alla som arbetar på kooperativet.

PERSONLIG UTVECKLING OCH OM ATT LÄRA SIG NYA SAKER

R1 berättar om personliga egenskaper som utvecklades tack vare processerna de delat tillsammans. Under tiden för ockupationen spenderade de mer tid på tryckeriet än i sina hem, de till och med sov där. Han menar att de inte bara lärde sig saker om varandra utan även om sig själva. Att kunna prata inför publik och förhandla var färdigheter som tidigare fått utvecklas då det inte hört till deras arbetsuppgifter. ”Vi var uppfostrade att ta emot och lyda order och ingenting mer.” Han beskriver det som att de gått från att vara marionetter till att fatta egna beslut som gör att de själva kan påverka resultatet. R1 beskriver kampen som att de gjorde allt de kunde, bara därför har det varit värt det att orka med en dag i taget, för att sedan bevisa att det fungerade. R2 beskriver hur kampen stundvis har varit svår och att de kämpat i motvind trots starka övertygelser om att det måste gå, men att de nu kan se resultatet av vad de uppnått och att det är något de är mycket stolta över.

De var tvungna att lära sig nya saker, menar R1. Av de 45 som var anställda på 1980talet blev 8 kvar och deltog i ockupationen (Magnani, 2003, s. 201). R1 berättar ”Det fanns saker som vi inte kunde eller som vi var tvungna att bli bättre på.” Det nya arbetet innebar en stor utmaning i att lära sig nya saker. Som initiativ till detta har de också ingått ett samarbete med en stiftelse som heter Gutenberg, för att medlemmarna ska kunna vidareutbilda sig. Som anställda var de själva tvungna att betala om de ville gå någon kurs berättar R4.

När vi frågar om andra lärdomar eller möjligheter som inte är kopplade till specifika yrkeskunskaper nämner de upplevelsen att vara arbetslös, att bli mer utåtriktad, att de var tvungna att prata inför massa människor och att de fått möjligheten att resa. R1 och R2 har vid olika tillfällen fått möjlighet att representera kooperativet och berätta om återtagandet för andra arbetare som befinner sig i samma situation. R1 berättar ”R2 var i Istanbul en gång, Turkiet en månad, något som han aldrig tänkt eller kunnat drömma om skulle kunna ha hänt annars.”

Tolkning och analys

Arbetarna beskriver hur situationen krävde att de identifierade, mobiliserade och utvecklade sina gemensamma resurser. På samma sätt beskriver Solomon (i Adams, 2008. s 50-51) hur andra maktsvaga grupper gjort på liknande sätt genom att identifiera direkta eller indirekta maktblock. Här tar arbetarna, som Forsberg och Starrin (1997), förespråkar kontrollen över de frågor som rör dem själva och den grupp de tillhör (s. 6).

Den personliga utvecklingen är en del av kärnan i empowermentprocessen, det är där en del av förändringen kommer att ske. Vi kan se de med Swärds och Starrins (i Meeuwisse, Sunesson & Swärd, 2006, s. 262) beskrivning som de inre förändringarna där den subjektiva delen av empowerment äger rum, både som process och mål. empowerment handlar bland annat om att starta processer som stärker individers självkontroll, bland annat genom kunskaper och färdigheter (Askheim & Starrin, 2007, s. 19-22). Till viss del handlade arbetarnas process också om att förändra föreställningar hos sig själva såsom Askheims och Starrins (2007) terapeutiska position beskriver (s. 29).

SJÄLVKÄNSLA

R1 och R2 beskriver erkännandet från omvärlden som viktigt för deras självkänsla. Att ha lyckats med något så stort för dem själva och sedan dessutom fått möjlighet att möta andra människor som tycker att det de gjort är bra, har varit stort, menar de. Människor kommer från hela världen för att få veta om deras historia. Några stannar en kort tid och gör några intervjuer, andra stannar längre och blir mer delaktiga. Just nu finns en antropolog från New York där och deltar i verksamheten under ett år, för att sedan skriva om det. En fransk kvinna som egentligen kommit till landet för att skriva sin slutuppsats i fransk litteratur, fastnade istället för kooperativets idéer och jobbar nu där volontärt. Deras värld har blivit viktig även i andra sammanhang. R2 säger ”...att vi figurerar på universiteten, i elevernas anteckningar, som ett förslag till en alternativ ekonomi, det är så mycket större än oss själva.” Just när man pratar om självkänsla så finns det inte ord för att beskriva det, menar R2.

R3 som kommit till tryckeriet strax efter ockupationen, lämnat kooperativet för en tid i Spanien och sedan återvänt, beskriver stunder av ambivalens. När vi frågar honom om självkänsla beskriver han att kooperativet alltid har varit viktigt för hans självkänsla, men det har också gjort honom besviken och stundvis har han känt att tryggheten bara finns om han är där.

Idag har han förstått att det finns en stor del av honom som säger att han hör hemma där och känner sig stolt över den ansträngningen som kollektivet har gjort. R5 menar å andra sidan att han till viss del har fått sämre självkänsla, i alla fall på en kulturell nivå. Han skulle hellre vilja vara i en annan miljö, även om det fortfarande finns faktorer som håller honom kvar.

Tolkning och analys

Att starta processer som stärker självkontroll genom till exempel att bygga självförtroende och självbild kan leda till empowerment (Askheim & Starrin, 2007, s. 19-22). Erkännandet från omvärlden och faktumet att de nu ser resultatet av sitt eget arbete har gjort arbetarna stolta och påverkat deras självkänsla. Payne beskriver hur alla människor har förmågor och färdigheter och hur viktigt det är att de bekräftas för att det ska kunna bidra till empowerment (Payne, 2008, s. 436). Som Forsberg och Starrin anser vedertaget, att människor som når egna formulerade mål med egna ansträngningar ger tillfredsställelse (Forsberg & Starrin, 1997, s 28). Detta gäller således för de arbetare som varit med om känslan av maktlöshet, formulerat de gemensamma målen, ockuperat fabriken och som ställer sig bakom den gemensamma ideologin. R5 som inte deltagit i någon ockupation och upplever sig ha ett sämre arbete än innan, med lägre kulturell nivå, är något som snarare har sänkt hans självkänsla. Moula (2009) har fokus på individens vilja när han pratar om empowerment och menar att förändringar sker med individer för att de själva vill (s. 239-240). I R5:s fall är livet på kooperativet inte hans innersta vilja och mål.

KÄNSLA AV TILLHÖRIGHET

Fyra av informanterna beskriver en stark känsla av tillhörighet i termer av att det är något mer än bara ett jobb, en plats där man är på fritiden, en plats för vänskap, en plats för politisk kamp och att det är som en familj. R2 säger: ”Det här är inte mitt jobb, det är mitt liv.” R3 menar att det bästa med kooperativet är att det inte finns elakhet eller oärlighet. De motsättningar som finns är mänskliga motsättningar menar han. Ålder kan vara en sådan faktor, där de äldre har mer respekt. R4 berättar om hur han alltid haft goda relationer på tryckeriet och att de tillsammans jobbar för att samarbetet ska fungera. När man jobbar så nära och så mycket måste man försöka att undvika konflikter, menar han. Men man får inte låta sig trampas på bara för att man är goda vänner, tillägger han.

R3 berättar om när han efter en hård dag möter R4 i omklädningsrummet. Båda var förtvivlade och grät. De flesta av de intervjuade har ett arv av politiskt eller socialt engagemang som inte nödvändigtvis behöver vara partipolitiskt. Ideologin är också något som knyter dem samman.

R5 utmärker sig igen som en av de som inte riktigt är en del av gemenskapen på samma sätt som de andra. Han berättar hur han alltid varit politiskt medveten men att han tröttnat lite. Han har drömmar om ett annat liv som håller en högre kulturell och intellektuell nivå och jämför sin situation idag, med vad han varit tidigare och vad han kunde ha blivit. Även om han känner sig delaktig, respekterad och är medlem i kooperativet kan vi ana en längtan till något annat. Något som vi också kan notera att andra märker. När vi frågar R4 om lov att fotografera i verkstaden och säger att vi pratat med R5 är han noga med att poängtera att han inte är en av grundarna. Om det handlar om R5:s inställning, hierarkier eller kanske både och, är svårt att säga.

Tolkning och analys

Den gemensamma aktionen och ambitionen att skapa en god sammanhållning kan liknas vid horisontell empowerment där kollektiv mobilisering förstärker förmågan att handla mellan aktörer på samma nivå (Askheim & Starrin, 2007, s. 215). Delaktighet är, som vi tidigare nämnt, en förutsättning för empowerment och starkt kopplat till demokrati (Lambrecht i Henning & Renblad, 2009, s. 17). Som Överlid (i Askheim & Starrin, 2007) föreslår kan empowermentstrategier som bygger socialt kapital för självförverkligande, lyckas med sådant som sociala myndigheter inte klarar av (58-61). De har sedan 2002 då ockupationen skedde investerat 10 år i gemenskapen genom arbete, fritid, kulturella aktiviteter och politisk kamp.

Även här är viljan att vara delaktig central. R5 som håller sig lite i utkanten av majoritetens värden, tror vi får det svårt att känna sig delaktig och få utdelning av kollektivets positiva effekter. R5:s individuella mål är något annat än kollektivets, därför kan han inte få samma utdelning av det starka som kommer av att de agerar tillsammans. För att förändra en individs upplevelser är de gemensamma känslorna viktiga, till exempel stolthet och en samkänsla av gemensam identitet (Forsberg & Starrin, 1997, s. 27).

KÄNSLAN AV TRO PÅ FRAMTIDEN OCH KÄNSLA AV KONTROLL ÖVER SITT LIV

Alla fem respondenter beskriver sin syn på framtiden på olika sätt. Flera beskriver att erfarenheterna från ockupationen och bildandet av kooperativet har gett en starkare framtidstro,

att de varit på botten och vet att det ger resultat att kämpa. Tack vare det de gjort tillsammans kan de möta dagens motgångar med större hopp. Några beskriver sin fortsatta framtid inom kooperativet och att de vill föra kampen vidare. R4 tänker sig att han besöker kooperativet som pensionär för att åter få känna känslan av att det var värt att sova där, frysa och vara hungrig, som under ockupationen. Han säger: ”Så att vi kan få känna att det vi offrade var värt något och att det blev en ännu större uppoffring att kunna bevara det”. R3 tror att de som arbetar på tryckeriet har en stor fördel om man jämför med andra människor, han menar att de i alla fall har möjlighet att förbättra sina liv. Både R1 och R3 beskriver hur motgångarna man mött under den gemensamma resans gång har gett en känsla av att man kan klara av nya motgångar. R1 beskriver sin ekonomiska situation som komplicerad för tillfället, men att han känner sig trygg i att det kommer att gå och att han kan se framtiden. R3 berättar om hur kunskap kan ge människor kontroll över sina liv, till exempel genom att förstå hur ekonomin fungerar. Han menar också att erfarenheter om hur man bygger team och tillsammans löser problem blir lärdomar att ta med sig inför nya utmaningar. Ingen av informanterna beskriver att deras situation i dagsläget är optimal, alla har de saker de kämpar med. R4 berättar om hur han fått erbjudande om anställningar på andra platser under tiden han arbetat på tryckeriet men att han föredrar att jobba kvar. ”Det är inte så att vi blir miljonärer precis, det är en hjärtesak som har att göra med stolthet. Det gör att jag vill vara kvar här. Så även om någon skulle komma och erbjuda mig högre lön...nej, jag vill vara kvar här.”

R5 säger att han inte har kontroll över sitt liv till 100 %, han kan till exempel inte sluta jobba och bara måla hela dagarna. När han tänker efter så vill han inte det heller men drömmer om att få jobba på bibliotek som bokbindare.

Tolkning och analys

Ett resultat som empowermentprocesser kan ge, är bättre kontroll över sitt liv och tro på framtiden (Henning & Renblad, 2009, s. 214-217). Arbetarna på kooperativet vill, precis som alla människor, ha makt och kontroll över sitt liv (Askheim & Starrin, 2007, s. 9). De gemensamma lärdomarna och erfarenheterna från processen de gått igenom under dessa 10-12 år har stärkt dem i deras upplevelse av kontroll över sitt liv. Genom denna aktion av motmakt har de stärkt sina levnadsvillkor, sin självkontroll och sin maktlösa position inför kommande motgångar (a.a. s. 19-22).

Faktorer viktiga för upplevelsen av empowerment

I det här avsnittet presenterar vi resultat, tolkning och analys av vilka faktorer som arbetarna framhåller som viktiga för att få en upplevelse av empowerment. Här besvarar vi den fjärde frågeställningen.

ATT GÖRA TILLSAMMANS

Att vara en del av ett kollektiv framhäver alla informanter som viktigt för såväl ockupationen och bildandet av kooperativet som för det dagliga arbetet på tryckeriet och de kulturella aktiviteterna efter arbetet. R2 beskriver hur det viktigaste och starkaste motivet till att ockupationen lyckades är gruppen, det är utifrån den man kan fortsätta och gå vidare. R1 beskriver hur gruppen lärde känna varandra under ockupationsprocessen, hur banden dem emellan knöts hårdare och hur de blev som en familj. Mitt i krissituationen de och landet befann sig i, uppstod en sammanhållning och ett utbyte av gemensamma idéer. Under ockupationen fick de även hjälp från andra arbetare som befann sig i samma situation, samtidigt som såväl grannar som studenter slöt upp i kampen. R1 berättar hur olika grannsammanlutningar fanns överallt. Om någon skulle vräkas eller om elbolaget kom för att stänga av elen slöt grannarna upp för att försvara varandra. Även R3:s och R4:s starka möte i omklädningsrummet är väldigt talande för hur viktigt kollektivet är för det gemensamma arbetet. Det viktigaste var att vara tillsammans, det var det som gjorde att de kunde fortsätta.

De gemensamma besluten är också något som de framhåller som avgörande för att kooperativet har blivit till och kan fortsätta. Det finns inga nedskrivna stadgar utan är gemensamma oskrivna normer. R4 berättar hur närheten till varandra gör att de undviker konflikter, de bidrar alla till att göra det bästa möjliga av arbetet och de tar gemensamt ansvar för att jobbet ska fungera på bästa sätt. ”Det viktigaste är att man måste köra på för det är ingen annan som gör det åt en. Man måste göra det själv, själv och med sina kollegor.” Att kooperativet inte bara är en arbetsplats utan även ett dokumentationscenter, skola och kulturförening beskriver de som en viktig del både för att relatera arbetet till resten av samhället och för deras egen sammanhållning. R1 berättar ”På så vis växer vi oss också starkare, förutom att vi har kul.”

Tolkning och analys

Amne (i Henning & Renblad, 2009) beskriver empowerment utifrån att tillhöra en grupp och i relation, kommunikation och interaktion med andra. (s. 56). Det arbetarna gör när de agerar tillsammans är att de mobiliserar och aktiverar de gemensamma mänskliga och materiella resurserna. Precis som Forsberg och Starrin (1997) beskriver det, har de befunnit sig i samma krissituation, risken att bli arbetslös mitt i den nationella krisen, de hade en förhoppning om att kunna förändra och ta sig ur detta och det ville de göra tillsammans (s. 26). För detta har de gemensamma känslorna och upplevelserna varit viktiga.

Empowermentprocessen präglas av partnerskap, samarbete och kommunikation (Henning & Renblad, 2009, s. 214). En förutsättning för att empowermentprocesser har kunnat möjliggöras har varit gruppen och varje individs känsla av tillhörighet. För empowermentprocessen är nya kunskaper centrala, för att kunna nå dem krävs att man skapar möjligheter för detta genom gott samarbete och kommunikation (a.a. s. 214)

EN KRISITUATION, ATT HA ARBETE OCH EN INKOMST

Situationen som rådde i Argentina under slutet av 1990talet och i början på 2000talet, förändrade livet för många människor. Människor tvingades in i arbetslöshet och fattigdom. R1 berättar att de var tvungna att förändra framtiden utifrån situationen de befann sig i. ”Då när allt verkade gå åt skogen fanns det inte så mycket att försvara utan mer att erövra”. Ockupationen var ingen smärtfri eller enkel väg ut, R1 berättar hur de hela vintern 2002 upprätthöll ockupationen. R4 berättar hur det var en lång process till att bestämma sig för att ockupera. Ägaren hade under lång tid minskat utbetalningarna och av lojalitet till honom och av rädsla att förlora jobbet höll de ut. R4 upplevde sig inte ha något annat alternativ än att ockupera arbetsplatsen, annars hade han fått gå ut på gatan och samla kartonger, menar han. Han beskriver vidare hur landet var förstört och att det inte fanns arbeten i landet förutom hos kooperativen. Han upplever sig ha haft tur som hade fått en chans som den stora majoriteten av Argentinas befolkning inte fick. R2 berättar att det handlade om desperation, det kom ju inte in några pengar.

R5 som kom till kooperativet 2005 berättar om den svåra tiden när han och hans landsmän förlorade sina arbeten, i fyra år gick han utan att ha ett fast jobb, trots att han har både utbildning och lång arbetslivserfarenhet. Sedan fick han chansen att komma in på tryckeriet.

Tolkning och analys

Precis som Forsberg och Starrin (1997) beskriver har gruppen av arbetare befunnit sig i samma krissituation, haft en förhoppning om att förändra den och sett att detta kunnat möjliggöras genom gemensamma aktioner (s. 26). Empowerment refererar till både inre och yttre förhållanden, både den subjektiva erfarenheten men också den objektiva verkligheten (Swärd & Starrin i Meeuwisse, Sunesson & Swärd, 2006, s. 262). Vi menar att arbetarna har lyckats förändra både sina yttre förhållanden, som den annars nalkande arbetslösheten med allt vad det innebär, som sina inre förhållanden genom att ta makten över sina egna liv. Genom att uppfylla individuella behov kan man få personlig makt, detta kan ses som en förutsättning för att kunna påverka andra människor eller den allmänna maktfördelningen (Payne, 2008, s. 240).

IDEOLOGI OCH RÄTTIGHETER

R1, R2, R3 och R4 uttrycker på olika sätt att deras grundläggande värderingar har drivit dem i arbetet med kooperativet. Alla har på något sätt en historia av politiskt eller socialt engagemang och att det till viss del kan ha bidragit till kampen. Mer än så beskriver de att det handlar om rätten till att ha ett arbete. R2 beskriver hur beroendeställningen till ägaren i den extrema situationen de befann sig i sådde fröet till idén om ockupationen för honom. ”Vi kände att det inte var vårt och det var den orättvisan som fick mig att börja tänka på det här på allvar. Vi ville slåss för vår sak, för om vi kommit hem till våra hus utan att slåss skulle jag undrat hela livet om det hade funkat eller inte.” För R2 handlar de om mänskliga rättigheter, om man bara får möjligheten att arbeta så kommer det andra av sig själv, menar han, därför är rätten till arbete så viktig. ”Jag skulle vilja citera *el Che* (Che Guevara, vår anm.): där det finns en orättvisa borde vi alla vara, och det var det jag tror skedde här” Det finns maktsystem som är osynliga och det kan vara för att man inte vill se dem, berättar han vidare. Han anser att det ligger i allas händer att förändra orättvisor, maktfördelningen går att påverka och det är när man märker det som systemet kommer i gungning. Makten bör ju tillhöra folket, menar han.

R1 säger att utifrån hans ideologiska grundsyn är det något bra att förändra världen. Det hade varit värt det även om det inte fungerat, eftersom det inte är samma sak att förlora utan att kämpa emot, som att förlora genom kamp. ”Även om det här inte överlever så är det en erfarenhet på tio år som för mig varit värt att kämpa för”.

R4 menar att kooperativet är en hjärtesak för honom som är kopplat till stolthet. Oavsett om han blir erbjuden bättre betalt på ett annat jobb vill han vara kvar på tryckeriet.

När R3 tappade lusten att kämpa och ville åka till Spanien för att jobba kändes det som att han förrådde kooperativets ideal. Sedan lärde han sig att det mellan idévärlden och verkligheten finns en konfrontation där man måste vara närvarande och på så sätt hittade han tillbaka till kooperativet. ”För mig är att arbeta på det här sättet att stödja värden som inte finns i majoritetssamhället. Värden som solidaritet, social rättvisa etcetera. Och där beslut fattas i en diskuterande och demokratisk form. Om jag kan stödja allt det där så ser jag det som en triumf”. R3 berättar vidare hur han ser tryckeriet som ett ställe för politisk kamp, inte partipolitisk utan verklighetspolitisk, som han uttrycker det. Han tycker om att just deras kooperativ är delaktigt politiskt även för andras skull.

R5 var med i *Montoneros*, som var en militant vänsterrörelse, när han var ung. Medlemmar i *Montoneros* var förföljda under diktaturen på 70talet och många torterades eller försvann spårlöst. R5 berättade att han fick ligga lågt under den tiden men att han klarade sig bra. Det starka politiska engagemanget har avtagit med åren och även om han håller sig uppdaterad och då och då deltar i någon demonstration för att stötta, orkar han inte lika mycket som förut. Han kände väl till ERT innan han kom till kooperativet och trodde aldrig att han skulle ge sig in i den världen, men så gjorde han det.

Tolkning och analys

Vi kan se ett av arbetarnas motiv för social förändring som en kamp mot den förtryckande statsmakten som Lambrecht beskriver (i Henning & Renblad, 2009, s. 18-19). Lambrecht beskriver vikten av att förändringen sker underifrån, det är de berörda folkgrupperna som kan skapa empowerment även om politiska överväganden kan begränsa och möjliggöra detta (a.a. s. 20).

Precis som Levins utvecklingsstadier för klassmedvetande beskriver, går arbetarna tillsammans genom insikter om kunskapsmässig medvetenhet om maktfördelningen i samhället, medvetenheten kopplas till känslor och en vilja att tillsammans förändra och påverka den egna positionen utvecklas. Genom dessa steg har empowerment kunnat ske (Levin i Forsberg & Starrin, 1998, s. 26-27).

En av Paynes (2008) utgångspunkter för empowerment är att människor har rättigheter att bli hörda, att själva styra sina liv, definiera sin situation och formulera sina lösningar (s. 436). På liknande sätt beskriver arbetarna att ideologiska och rättighetsaspekter har spelat stor roll för att de har kunnat ta makten över sin situation.

ATT FÅ ERKÄNNANDE OCH ATT VARA STOLT ÖVER

Respondenterna beskriver en stolthet över det som de har åstadkommit och att erkännande från andra har viktigt för det de gått igenom och är en drivkraft för framtiden. R1 berättar hur reaktioner på deras arbete, människor som kommer dit och filmar, intervjuar och citerar, har varit viktigt för hans självkänsla. Det finns också många som själva förlorat sina arbeten som tycker att det kooperativet gjorde var bra och att de borde gjort samma sak själva, berättar han. Han berättar vidare hur de kämpade med att orka en dag i taget, att det faktiskt fungerade till slut och det fick de bevisa med resultatet av deras arbete. Även R2 berättar hur de traggade fram och tillbaka, hur ingen trodde på dem och hur tungt och ensamt det kändes. Sen när resultatet kom har de nu möjlighet att få visa upp allt de slitit för. Han säger att han inte finner ord för den glädje han känner över erkännandet och stoltheten. Även R3 och R4 instämmer att det är en plats att vara stolt över och något som har påverkat deras liv mycket.

Tolkning och analys

Payne (2008) beskriver i sina utgångspunkter för empowerment hur man måste bekräfta människors förmågor och färdigheter (s. 436). Detta har varit en faktor som arbetarna framhäver som mycket viktig för att förändringar ska ha kunnat ske och för att arbetet skall kunna fortgå. Liksom Forsberg och Starrin (1997) beskriver är det du som människa uppnår med dina egna ansträngningar, verkligen ditt (s. 28). Detta kan liknas vid hur arbetarnas ansträngningar verkligen lett till ett resultat de är mycket stolta över och både på ett konkret och filosofiskt plan äger.

Slutsatser

I detta avsnitt vill vi presentera de slutsatser vi kommit fram till utifrån vårt resultat, våra tolkningar och vår analys.

Historiskt, politiskt och socialt sammanhang

Vi kan se att det sättet ERT-arbetarna mobiliserat sig på, är ett exempel på en konsekvens av den politik som tidigare förts i Argentina. Detta är något som alla inblandade¹⁰ verkar ense om. Den frånvarande staten tvingade arbetarna till exceptionella metoder för att kunna bibehålla sina inkomstkällor. Den argentinska historien visar även på en ständig växling mellan regimer och levnadsförhållanden för folket, vilket även de människor vi mött under vår vistelse i Argentina bekräftat. Eller som en taxichaufför i Buenos Aires berättade för oss: ”idag så ser det ut så här och imorgon när vi vaknar så vet vi inte vad vi har för regering.”

Under vår vistelse i Buenos Aires har vi kunnat ana ett starkt politikerförakt hos folket. Detta verkar dock inte lett till en politisk passivitet utan snarare kanaliseras på andra sätt, där den sociala mobiliseringen som ERT inneburit är ett av flera uttryck.

Den argentinska socialpolitiken har från 1990 talet utvecklats från en frånvarande stat som inte prioriterade välfärdsfrågor till att under och efter krisen tvingas se sina brister och bli mer närvarande. Detta har lett till ett paradigmskifte där det individualistiska 90talet har fått ge vika för ökad solidaritet och deltagande.

Socialförsäkringarna i Argentina ingår i ett system som täcker de viktigaste sociala skyddsnäten. Den kooperativa arbetsformen som ERT arbetar under, passar dock inte in i någon existerande skattekategori vilket gör att de står utanför tre av två viktiga komponenter i socialförsäkringssystemet. Problemet är svårlöst dels för att ERT inte har en gemensam hållning i frågan, dels för att den nationella politiken inte har detta på sin agenda.

Levnadsförhållanden

Materialet från intervjuerna på Pompeya visar att arbetarnas levnadsförhållande förändrats negativt rörande några av de ämnesområden vi valt titta på. Respondenterna menar att ansvaret som kommit med uppgiften att sköta ett tryckeri har påverkat deras fritid, arbetsförhållanden och

¹⁰ Med de inblandade syftar vi på arbetarna, de stora långgivarna IMF och Världsbanken samt den forskningen som gjorts på området.

till viss del deras hälsa i form av stress. De har mindre tid över nu än tidigare men menar att detta är en konsekvens av att de är mer självständiga. Tiden av fritid och arbete går till viss del även ihop i den nya arbetsformen. Det går inte att säga att deras levnadsförhållanden som rör boende eller familjesituation förändrats i och med processen av återtagandet av tryckeriet. Alla respondenter utom R5 uttrycker dock att deras ekonomi stabiliserats sedan åren innan och efter den ekonomiska krisen även om den inte är bra för tillfället. De positiva förändringar som vi kan utträna utifrån intervjuerna är den sammanhållning och solidaritet som arbetarna beskriver uppstått under processen och under de gångna åren.

Trots en viss försämring av levnadsförhållandena anser de intervjuade ändå att de har en god livskvalitet då deras värderingar och ideal inte är kopplade till en hög materiell standard, utan snarare tillgång till familj och vänner, möjligheten att kunna arbeta samt att ha möjlighet att kunna leva utifrån sina ideal.

Ett undantag är R5 som beskriver att hans levnadsförhållanden försämrats sedan krisen och att arbetet på Pompeya enbart har varit ett sätt att kunna hålla sig kvar på ytan.

Upplevelse av empowerment

Jämlikhet, personlig utveckling, att lära sig nya saker, självkänsla, känsla av tillhörighet, känsla av tro på framtiden och kontroll över sitt liv är alla komponenter som kan bidra till empowerment (Henning & Renblad, 2009, s. 17-21, 214-217; Askheim & Starrin, 2007, s. 9-12; Forsberg & Starrin, 1997, s. 9-10; Moula, 2009, s. 10; Adams, 2008, s. 3-9; Payne, 2008, s. 416-418). På alla dessa punkter har arbetarna beskrivit framstående skillnader från innan, under och efter den svåra ekonomiska, politiska och sociala krisen i Argentina som kulminerade 2001.

Från att ha varit anställda på en arbetsplats med tydliga hierarkier, till maktlösheten de upplevde vid krisens utbrott, har de kommit till en upplevelse av mer jämlikhet. Detta genom att själva definiera sin situation, formulera metoder och medel för lösningar och använda gemensam kraft för att nå sina mål. Trots dessa förtjänster har nya hierarkier uppstått, om än inte lika markanta som förut.

Alla informanter har en upplevelse av att de gemensamma ansträngningarna har betytt mycket för deras personliga utveckling och har gett dem möjligheter att lära sig nya saker. De som har upplevelser av ockupation och har varit delaktiga länge (alla informanter utom en) beskriver större och starkare förändringar på det planet.

Processen, som under mer än 10 år pågått på tryckeriet, har nått utanför kooperativets dörrar och gett arbetarna erkännande och bekräftelse om att det de åstadkommit varit värt kampen, gett ett resultat de är stolta över och har stärkt deras självkänsla. För att detta ska ha kunnat ske, beskriver arbetarna att en känsla av delade erfarenheter, värden och en känsla av tillhörighet varit viktigt, något vi menar har gjort att en av arbetarna inte har samma upplevelser som de andra fyra.

Delaktighet är starkt kopplat till empowerment (Lambrecht i Henning & Renblad, 2009, s. 17; Adams, 2008, s. 31-32). Att känna sig delaktig, menar vi, är starkt kopplat till upplevelsen av tillhörighet. Arbetarnas gemensamma krafter och erfarenheter har varit strategier som lett till empowerment genom att bygga socialt kapital, något som Överlid förespråkar (i Askheim & Starrin, 2007, s. 58-61). Arbetarna på kooperativet har som resultat av de empowermentprocesser de startat, fått en bättre kontroll över sina liv och en mer konstruktiv tro på framtiden.

Våra samlade intryck av arbetarnas berättelser är att de genom sitt gemensamma arbete har uppnått positiva förändringar på dessa plan och att detta har lett till empowerment.

Faktorer viktiga för upplevelsen av empowerment

Efter att ha analyserat hur arbetarnas empowermentprocesser har sett ut och vad det har lett till har vi utifrån deras berättelser analyserat vilka faktorer de framhåller som viktiga för dessa processer. Slutsatserna av det arbetet landade i kategorierna: Att göra tillsammans, En krissituation, ideologi och rättigheter samt att få erkännande/att vara stolt över.

Att tillsammans mobilisera sina resurser, dela erfarenheter och tillhöra en grupp, har av alla arbetare framhållits som avgörande för arbetet som lett till de aspekter av empowerment som vi tog upp i förra avsnittet. Det de har gjort under ockupation, startandet av kooperativet, arbetet som följt efter och i det dagliga arbetet, är något de gör tillsammans.

En annan viktig del var att de delade en desperat situation där de riskerade att förlora sina arbeten mitt under en nationell kris. Detta uppger de som en stark drivkraft, de upplevde att de inte hade något annat val.

Arvet av politisk och social organisering och starka värderingar om deras rätt till arbete var ytterligare en aspekt som ledde dem i deras kamp. Upplevelsen av orättvisor och maktlöshet skapade medvetenhet, kraft och vilja att förändra.

Att få bekräftelse över att det de gjort var något stort, speciellt och bra, har gjort dem stolta. Denna faktor framhåller arbetarna både som en viktig del för att de ska kunna ta till sig förändringarna och som något som gav kraft för det fortsatta arbetet. Genom andras erkännande får de känna att det de gjort är deras.

Dessa faktorer har för arbetarna tillsammans varit avgörande för att deras arbete ska ha lett till empowerment.

Konklusion

Det övergripande syftet med vår studie har varit att med ett praktiskt exempel ta reda på hur människorna på Pompeya, i ett land i kris, själva mobiliserar sig för att rädda sina levnadsförhållanden. Vi ville vidare ta reda på om denna egenmobilisering har lett till empowerment.

På grund av den exceptionella kontexten, i form av ekonomisk, politisk och social kris har arbetarna på kooperativet organiserat sig och därmed kunnat bibehålla sin inkomstkälla. Detta har lett till att de anser sig ha en god livskvalitet trots att en generell försämring av levnadsförhållandena skett ur objektiv synpunkt. Den Argentinska krisen runt millennieskiftet har även lett till ett paradigmskifte i det Argentinska samhället i förmån för solidariska och demokratiska värderingar. Genom egenmobilisering och övertagandet av Pompeya anser arbetarna att de fått mer egenmakt, större kontroll över sina liv och större möjlighet att påverka det. Viktiga faktorer som framkommer för deras upplevelse av empowerment, har varit att de gjort allt detta tillsammans, att de befann sig i en krissituation, ideologi och rättigheter samt att få erkännande för sina prestationer.

Diskussion

Tidigare forskning stödjer på flera punkter vårt resultat. I vissa fall ger vårt resultat en vidare och mer nyanserad bild än den tidigare forskningen.

Deligdisch och Garcia ,Fernandez, Fajn och Magnanis slutsatser handlar om att ERT har lett till många positiva förändringar för arbetarna på olika plan (Deligdisch & Garcia i Ruggeri, 2009a, s. 197; Fernandez et al., 2011, s. 162; Fajn, 2003, s. 131-139 och Magnani, 2003, s. 204). Vi kommer fram till att arbetarna fått en upplevelse av empowerment. Utifrån perspektivet av deras levnadsförhållanden har arbetarna visserligen lyckats återta sina anställningar och på så sätt

trygga sin situation, däremot har levnadsförhållandena på flera punkter försämrats. Ur arbetarnas subjektiva perspektiv har detta dock skett i relation till att de ändå upplever sig ha en god livskvalitet.

Krisen menar många författare har varit en viktig katalysator för arbetarnas ageranden (Ruggeri, 2009a, s. 27-28; Fernandez, 2011, s. 29; Saavedra, Fernández Maldonado, Herrán & Quartulli i Salvia & Chavez Molina, 2007, s. 289; Fajn, 2003, s. 122). Vi menar dock att det finns flera faktorer som varit viktiga både som katalysatorer och som drivkrafter i deras process av återtagandet av tryckeriet och att dessa haft betydelse för deras upplevelse av empowerment. Krissituationen har varit viktig, men det handlar också om värdet i att göra tillsammans, att ha ideologiska och rättighetsbaserade drivkrafter och att få ett erkännande av andra att det de gjort varit något bra som de kan vara stolta över. Två omfattande begrepp, socialt kapital och kooperativism, har som vi nämnt tidigare inte fått utrymme i denna studie. Vidare forskning om dessa begrepps relation till ERT skulle kunna berika forskningsfältet.

Saavedra et al. (i Salvia & Chavez Molina, 2007) har dock en viktig poäng (s. 289-292). Att uppleva de förändringar som skett genom återtagningsprocesserna på ett positivt sätt, är kopplat till en ny arbetaridentitet. För att uppleva vinster i nytt ansvar, nya arbetssätt och nya roller har det också krävts att de från en tidigare löntagaridentitet utvecklat en ny arbetaridentitet, där delaktigheten i kooperativet varit ett mål i sig. Vi kan se likheter med detta resonemang hos arbetarna vi har intervjuat, där R5 som på flera sätt ställer sig utanför resten av kollektivet, tycks ha kvar en löntagaridentitet medan de andra har den nya arbetaridentiteten.

Rebon och Salgado (2009) menar att även om ERT har lett till en ökad grad av social empowerment har det i mindre grad skett på ett politiskt plan, detta är något som vi också kan se (s. 16). I krisens Argentina fanns ingen fungerande välfärdsstat. Där tog andra alternativa krafter över de roller som välfärdsstaten annars skulle haft i form av stöd och skyddsnet. Familjerna, släkten, grannskapet och lokalsamhället slöt upp för varandra. Dock finns det delar som fortfarande är problematiska, där staten inte ingripit och där kollektiven inte räckt till. Lagstiftningen kring ERT är luddig vilket påverkar deras möjlighet till sociala skyddsnet som annars täcker arbetare som har en arbetsgivare. Här skulle det sociala arbetet kunna komma in, där staten lyssnar på arbetarnas behov och stöttar arbetarna på deras villkor. Socialarbetare skulle tillsammans med representanter från ERT kunna utreda situationen, se vilka behov som finns och

därifrån stötta på en nivå arbetarna inte själva kan påverka. Detta skulle kunna vara vertikal empowerment. Detta perspektiv skulle kunna utvecklas med vidare forskning.

När vi som utför socialt arbete pratar om empowerment måste vi definiera vad vi menar. Vi måste se till maktaspekterna av begreppet, ha en människosyn där vi verkligen tror att alla individer har kapacitet att förändra sig själva, givet rätt förutsättningar och se att delaktigheten är ett grundläggande inslag för att en förändring ska vara möjlig. På så sätt kan vi undgå att hamna i fällor, där det empowermentorienterade sociala arbetet tenderar att urholkas genom att professionen i för stor utsträckning tar över. Vidare forskning om hur detta skulle kunna konkretiseras i praktiken tror vi skulle kunna berika professionen.

Vi anser att det svenska sociala arbetet kan dra lärdom av arbetarnas exempel. Vi menar att, som vi tidigare redogjort för i våra teoretiska utgångspunkter, empowerment är att människor tar makten över sina egna liv och handlar om att verkligen få äga sin situation. Detta menar vi att arbetarna på Pompeya har visat ett tydligt exempel på. Detta är dock inget som måste ske isolerat från stöd och hjälp, men för att en reell maktförskjutning skall kunna ske måste detta ske utifrån individens villkor. I detta misslyckas det sociala arbetet ibland. Precis som Payne (2008) anser, tycker vi att det är oerhört viktigt att användandet av begreppet empowerment i socialt arbete, måste göras med stor medvetenhet (s. 418). Risken är annars att den professionella inblandningen blir för styrande att begreppet urholkas från början (Överlid i Askheim & Starrin, 2007, s. 49-50). Vår erfarenhet av empowerment har varit ur i en svensk välfärdscontext. Med vår studie vill vi visa hur man genom att titta utanför sina ramar kan hitta nya perspektiv på socialt arbete och empowerment.

Referenslista

- Adams, Robert (2008). *Empowerment, participation and social work*. Hampshire: Palgrave Mac Millan.
- Askheim, Olle-Petter & Starrin, Bengt (Red.) (2007). *Empowerment i teori och praktik*. Malmö: Gleerups.
- Backman, Jarl (2008). *Rapporter och Uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.
- Bryman, Alan (2009) *Samhällsvetenskapliga metoder*, Malmö: Liber.
- Carballeda, Alfredo (2009). *Trabajo social y padecimiento subjetivo*. Buenos Aires: Espacio.
- Coraggio, José-Luis & Sabaté, Alberto Federico, (Red). (2010). *Empredimientos socioeconomicos asociativos: su vulnerabilidad y sostenibilidad* Buenos Aires: Universidad Nacional de General Sarmiento.
- Di Loreto, María, García Liliana & Slutzky Daniel (2006). *Empresas recuperadas por los trabajadores: Situación actual y perspectivas*. Buenos Aires: CEUR.
- Fajn Gabriel (2003). *Fábricas y empresas recuperadas: Protesta social, autogestión y rupturas en la subjetividad*. Buenos Aires: CCC.
- Fernandez, Ana-Maria, (2011) *Política y subjetividad: asambleas barriales y fábricas recuperadas*. Buenos Aires: Biblos.
- Fiorucci, Flavio. & Klein, Marcus, (Red.). (2004). *Argentine Crisis of the Millennium: Causes, Consequences and Explanations (Cedla Latin America Studies)*. Amsterdam: Aksant Academic Publishers.
- Forsberg, E. & Starrin, Bengt (1997). *Frigörande kraft: Empowerment som modell i skola omsorg och arbetsliv*. Stockholm: Gothia.
- García T. Alfredo (2010). *Repensando la economía social*. Buenos Aires: CCC.
- Göransson, Lars-Göran (2003). *Introduktion till vetenskapsteorin*, Stockholm: Thales.
- Hedges, Jill (2011). *Argentina: A modern history*. London: I B Tauris.
- Henning, Cecilia & Renblad, Karin (Red). (2009). *Perspectives on Empowerment, Social Cohesion and Democracy, an International Anthology*. Jönköping: School of Health Science.
- Holgersson, Leif (2002). *Socialpolitik och social arbete: Historia och idéer*. Stockholm: Nordstedts Juridik
- Magnani, Esteban (2003). *El cambio silencioso: Empresas y fábricas recuperadas por los trabajadores en la Argentina*. Buenos Aires: Prometeo.
- Meeuwisse, Anna, Sunesson, Sune & Swärd, Hans (Red.). (2006). *Socialt arbete: en grundbok*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Moula, Alireza (Red). (2009). *Empowermentorienterat socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Neuhaus, Susana & Calello Hugo (2006). *Hegemonía y emancipación: Fabricas recuperadas, movimientos sociales y poder bolivariano*. Buenos Aires: Herramienta.
- Neuman, W. Lawrence (2006). *Social Research Methods: Qualitative and quantitative Approaches*. Boston: Pearson.
- Palomino, Héctor (2003). Las experiencias actuales de autogestión en la Argentina, Entre informalidad y la economía social. *Nueva Sociedad*, 184, 116-128.
- Payne, Malcolm (2008). *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Pereyra, Sebastian, Pérez, German J., & Schuster, Federico (Red.). (2008). *La huella piquetera: avatares de las organizaciones de desocupados después de 2001*. Buenos Aires, Argentina: Al Margen.

- Rapoport, Mario (2003). *Historia economica, politica y social de la argentina (1880-2000)*. Buenos Aires: Macchi.
- Ruggeri, Andrés (Red.). (2009a). *Las empresas recuperadas: autogestión obrera en Argentina y América Latina /*. Buenos Aires: Editorial de la Facultad de Filosofía y Letras.
- Ruggeri, Andrés (Red.). (2009b). *La economía de los trabajadores: autogestión y distribución de la riqueza*. Buenos Aires: Ediciones de la cooperativa chilavert.
- Salvia, Agustín & Chávez Molina, Eduardo (Red.). (2007). *Sombras de una marginalidad fragmentada: Aproximaciones a la metamorfosis de los sectores populares de la Argentina*. Buenos Aires: Miño y Dávila.
- Saegert, Susan & Winkel, Gary (1996). Paths to community empowerment: Organizing at home. *American Journal of Community Psychology*, 24, (4), 517-550
- Schuster, Federico, Naishtat, Francisco, Nardacchione, Gabriel & Pereyra, Sebastian (Red.). (2005). *Tomar la palabra: Estudios sobre protesta social y accion colectiva en la Argentina contemporanea*. Buenos Aires: Prometo libros.
- Secretaría de Desarrollo Económico. (2003). *Empresas recuperadas: Ciudad de buenos aires*. Buenos Aires: Secretaría de Desarrollo Económico del Gobierno de la Ciudad Autónoma de Buenos Aires.
- Seoane, José (2003). *Movimientos sociales y conflictos en América Latina*. Buenos Aires: CLASCO.

Internetkällor

- Amnesty international (2009). *General during Argentina's military dictatorship sentenced to life in prison*. Hämtad april 2012 från: <http://www.amnesty.org/en/news-and-updates/good-news/general-during-argentina-military-dictatorship-sentenced-life-prison-20090814>
- CEDOM (Centro Documental de Información y Archivo Legislativo) (2002). Hämtad maj 2012 från: <http://www.cedom.gov.ar/es/legislacion/normas/leyes/ley882.html>
- Ciudad de Buenos Aires (2011). Hämtad april 2012 från: http://www.buenosaires.gov.ar/areas/com_social/emp_recup/lista_empresas/
- Chehtman, S. María, (2009). *La autogestión como política social*. (SAAP Sociedad Argentina Análisis Politico). Hämtad februari 2012 från: <http://www.saap.org.ar/esp/docs-congresos/congresos-saap/VI/areas/04/chehtman.pdf>
- Gustafsson, Hermerén & Petterson (2011). *God Forskningsred*. Hämtad februari 2012: http://www.cm.se/webbshop_vr/pdf/2011_01.pdf
- ILO (2009). Resilience of the Cooperative Business Model in Times of Crisis. Hämtad mars 12, 2012 från: http://www.ilo.org/empent/Publications/WCMS_108416/lang--en/index.htm%20
- IISH, (International Institute of social history) (2005). Hämtad mars 2012 från: <http://www.iisg.nl/labouragain/documents/cooperativa-chilavert.pdf>
- IMF (2004). *Evaluation Report: The IMF and Argentina, 1991–2001*. Hämtad april 2012 från: <http://www.imf.org/external/pubs/cat/longres.aspx?sk=17590.0>
- INDEC (Instituto Nacional de Estadística y Censos) (2012). Hämtad april 2012 från <http://www.indec.gov.ar/>
- Rebón, Julián & Salgado, Rodrigo (2009). *Empresas recuperadas y procesos emancipatorios*. (Instituto Gino Germani-UBA). Hämtad februari 2012 från: http://www.rebon.com.ar/julian/files/8.Rebon,_Salgado_resistencias_laborales.pdf

- Riksbanken (2012). *Eurosamarbetet och skuldkrisen*. Hämtad maj 10, 2012 från:
http://www.riksbank.se/Documents/Rapporter/PPR/2012/120216/rap_ppr_120216_ruta1_sve.pdf
- Ruggeri, Andrés (2010). *Las empresas recuperadas en la Argentina. 2010: informe del tercer relevamiento de empresas recuperadas por los trabajadores*. Hämtad mars 2012 från:
http://www.recuperadasdoc.com.ar/Informes%20relevamientos/informe_ultima_correccion.pdf
- SCB (2012). Hämtad mars 2012 från: http://www.scb.se/Pages/List_257686.aspx
- Sida (2010). Hämtad mars 2012 från: <http://www.oecd.org/dataoecd/22/17/46146440.pdf>
- Social Watch (2000). *Paradise for a few*. Hämtad april 2012 från
<http://www.socialwatch.org/node/10676>
- Svenska Dagbladet (2011, juni 16). *Den grekiska strategin har misslyckats*. Hämtad maj 2012 från: http://www.svd.se/naringsliv/nyheter/varlden/den-grekiska-strategin-har-misslyckats_7001769.svd
- Vetenskapsrådet (2010). Hämtad april 2012 från: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>
- Världsbanken (2003). *Argentina Crisis and Poverty 2003: A Poverty Assessment*. Hämtad april 2012 från:
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTPOVERTY/EXTPA/0,,contentMDK:20206723~menuPK:435735~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:430367~isCURL:Y~isCURL:Y,00.html>

Bilagor

Bilaga 1

Levnadsförhållanden

- Hur gammal är du?
- Vilka är dina arbetsuppgifter, har de förändrats sen innan?
- Hur länge har du arbetat här?
- Har du familj?
- Hur bodde du då och hur bor du nu?
- Hur ser din ekonomi ut idag/ under krisen och när du var anställd?
- Hur ser din försäkringssituation ut? På arbetsplatsen, generell (seguridad social)? För vem gäller den?
- Vad tycker du är livskvalitet?
- Hur mycket jobbar du idag, har det förändrats? Hur?
- Hur ser din fritid ut? Har du semester? Har det förändrats? Hur?
- Hur ser din psykiska/fysiska hälsa ut? Har den förändrats? Hur?
- Hur ser ditt engagemang för samhällsfrågor och politik ut idag? Såg det annorlunda ut tidigare?
- Har du under de år som gått vidareutbildat dig?

Upplevelse av empowerment

- Hur anser du att jämlikheten är på din arbetsplats? Finns det formella/informella ledare?
- Upplever du att du har lika mycket att säga till om som de andra arbetarna?
- Känner du dig inkluderad på din arbetsplats, på vilket sätt/beskriv, har det sett olika ut under de år som gått?
- Har erfarenheten av kooperativet gett dig möjligheter att lära dig nya saker?
- Hur har dessa erfarenheter påverkat din självkänsla?
- Trodde du då (2001) att du skulle vara där du är idag? Hur såg du på framtiden då? Hur ser ditt liv ut om tio år?
- Utifrån det vi pratat om känner du att du har kontroll över ditt liv? ex: valmöjligheter att själv utforma ditt liv.

Bilaga 2

Condiciones de vida

- Cuantos años tienes?
- Que formación profesional tienes y cuales son tus tareas de trabajo? Ha cambiado desde cuando has empezado? Como?
- Desde cuando trabajas aquí?
- Tiene familia? Como esta compuesta?
- Como vivía antes y como vives ahora?
- Como es tu economía ahora? Como era durante la crisis y como era cuando trabajabas como empleado debajo de un patrón
- Como estas asegurado? a través de la cooperativa? La seguridad social en general (privado, pensión)? Para quien vale (para toda la familia)?
- Que es cualidad de vida para ti? Que es lo que te importa en la vida? (familia, amigos/as, trabajar)
- Cuanto trabajas hoy? Ha cambiado? Como?
- Como es tu tiempo libre? Tienes vacaciones? Ha cambiado?
- Como es su salud hoy comparando con el tiempo antes y durante la crisis? (estrés, físicamente)
- Como es tu interés por los temas sociales y la política? Estas participando en algún movimiento, grupo o organización? Ha cambiado?
- Durante estos años has tenido posibilidades de desarrollarte profesionalmente? (cursos, formaciones)

La percepción de Empoderamiento

- Como piensas sobre la igualdad en [REDACTED]? Hay líderes formales o informales?
- Sientes que lo que tú dices vale igual a lo que dicen los demás?
- Te sientes incluido aquí en [REDACTED]? Como/describe? Ha cambiado el sentido de ser incluido durante este tiempo?
- Esa experiencia, te ha dado posibilidades de aprender cosas nuevas?
- Como ha afectado ese proceso a tu auto-estima?
- En la hora de ocupar a la empresa, pensaste que hoy estarías donde estás ahora? Como veías al futuro? Como ves tu vida en 10 años?
- Considerando todos esos temas, sientes que tienes control de tu vida? Ha cambiado durante estos años? Tus posibilidades de hacer decisiones propias.

Bilaga 3

- Que contactos deberíamos hacer para recibir las respuestas adecuadas a nuestro proyecto?
- Gente de la universidad, conoce alguien?
- Gente del trabajo social? del estado, ONG?
- Políticos?
- Representante de la unión?
- Obreros?
- Que temas opina usted son las mas evidentes hablando de las ERT?
- Dice en la presentación del libro “las empresas recuperadas” que ese libro da más profundidad al tema y que trata más de consecuencias del desguace del aparato productivo (promovido por el neoliberalismo), que una vía alternativa u oposición del capitalismo, puede contarnos de esto?
- Como se puede entender el anticapitalismo del las ERT siendo una parte del mercado capitalismo?
- Como piensa usted que el desarrollo de las cooperativas ha afectado el empoderamiento de los trabajadores?
- Como se puede entender las ERT como innovación social?
- Cuales son los malentendidos mas frecuentes hablando de las ERT?